

ADIMENAREN MUGETAN (I)

MIROSLAV KRLEZA
Itzultzaile: HASIER AGIRRE

1- GIZA INOZOKERIAZ

Gaueko bakardadean, ahopeko bakarriketetan, ez dut azkenaldian arrazoiterik lortzen zergatik ernegatzen nauen horrenbeste giza inozokeriak. Gainerakoen inozokeria norberaren hagineko mina bezain desatsegina balitz, sikiera, uler nezake: hortz akastuek aldartea gaiztotzen dute eta, hagineko minez, ezin lorik egin.

Guztia dago bizitzan naturaren lege sakonagoetara makurtua, zientziak azkenaldian "lege natural" deitzen dituen horietara. Esaterako: zergatik erortzen da beti ogi-xerra gurinez igurtzitako aldera eta ez alderantziz? Kasualitatea? Ez! Legea. Lege unibertsala. Edota, zergatik okertzen da beti tren-makinaren kea paisaia begiesten dugun alde berera? Ikusten duzue, erantzunik gabeko galderak dira, erabat ilunak, azaldu ezinekoak esango nuke. Giza adimena tamalgarriki ahula da baina giza inozokeriarekin ernegatzen dena ere ez dabil adimenez osatuegi. Horrexegatik, ez da izan behar euriaren kontzeptua Jainkoarena baino errealagoa dela "pentsatzen" duten "pentsalari" anker eta sasi-analfabeto horien antzeko, kartsuki bezain negargarriki euria besterik gabe euritarra dela baieztatzen dutenen antzeko; euria ez dela dena besterik, euria baizik, pensatzen dute, "gertakari naturala" dela, inondik ere ez jainkotiarra, eta ezinezko da, ondorioz, pentsamendu askeko berritsukeria horiei zentzuzko hitz bakar bat kontrajartzea, euria "gertakari natural" gisa sailkatzeak, hasi lehen eurietatik eta gaurkoetaraino, giza pentsamenduan erantzuteko zegoen azken galdera erantzun izan bailuen. Aipatutako "pentsalari aske" horietako bati euriaren desjainkotze-kontzeptua ez daukazula

gutziz argi esaten badiozu, ez duzula, hain justu, jatorri jainkotiarreko ur hoditeria zerutiarretan sinesten, baizik eta, besterik gabe, atseginago zaizula euripeko ibilaldi bat arinkeria hutsal horiek guztiak baino!, orduan, inkisidore jaun horrek, pentsamendu askearen izenean, akabatu egingo zaitu, atzo beste zeinahi inperatiboren izenean akabatuko zintuzkeen eran. Atzo euriaren jainkotasuna auzitan jartzea bezain arriskutsua baita, egun, "gertakari natural" jotzen denean, euriaren kontzeptua oraindik argitu gabe ote dagoen zalantza egitea. Eta hala da gauza denekin, gutxi edo gehiago... Neronek ere ez dakit, zehazki, zer esan nahi izan dudan. A bai! Giza inozokeriaz niharduen.

Giza inozokeriak, izan Jainkoaren obra edo ez, berdin betetzen du bere egitekoa. Maiz, mendeak igarotzen dira giza inozokeria batek hurrengoari bide ematen dion arte, baina, izar itzaliaren argia nola, inozokeria ere beti iristen da bere helmugara. Inozokeriaren helburua, itxura guztien arabera, unibertsala da, hitzaren zentzu goren, "euritar" eta ez-jainkotiarrean. Inozokeria indar zerutiarra da, grabitateak, urak, argiak edo unibertsoko beste edozein elementuk bezala eragiten duena. Inozokeria bere buruaz maitemindua bizi da, maitasun mugagabea. Dotorezia, titulu, lanbide eta graduekin estaltzen du bere burua. *Lord Mayor* baten pare, urrezko kateekin apaintzen du bere burua, ezproiak ditu klankatzen eta intsentsu-ontziak astintzen. Inozokeriari inoiz ez zaio kapela luzerik falta bere buru ezin jantziagoan. Kapela-luzeen inozokeria hori oso bertatik ezagutu dudan fenomeno da zinez, erdi mailako herritar apal gisa, hain apala ezen ia ikusezina bainintzen, hala zortea nola ohorea izan bainituen nire bitzita hutsal eta ezdeus guztia kapela-luzeen artean emateko.

Gure kapela-luze autoktonoak, nolabait esateko nazionalak eta arrazazkoak, oro har giza erakunde honen edo haren buru den *homo cylindriacus*¹ horrek, honakoa pentsatzen du, bere duintasun zibil loriatsutik, bere buruaz: *gure jakintza-munduko gisa guztietako zazpi mila doktoreren izenean, neroni naiz neure jakintza-adarraren buru eta berorren ordezkari gorena, begirune gehien merezi duena. Nire hitz bakoitza zuzena eta egokia izan da egundaino, eta kapela-luzeen akademiak inprimatzen zituen nire idatzietan ez duzue ortografi hutsegite bakar bat aurkituko, nahiz gauza jakina izan gure ortografia*

[1] *Homo cylindriacus*: kroaziarrek *cilindar* hitza erabiltzen dute kapela luzea (sombbrero de copa) adierazteko eta baita alemaniarrek ere (Zylinderhut).

benetan korapilotsua dela. Hogeita hiru sozietateren buru naiz, eta, jaioberri ororen sehaskan egon ohi den maitagarriak aurreikusi zuen egunen batean patroi eta abokatu izatekoa nintzela, ohorezko presidente, abiarazle eta ideologo, hileta-sermoigile eta inaugurazio-ospakizunetako hizlari, eta, denborarekin, brontzezko estatua bat eraikiko zutela nire omenez gure parke publikoren batean. Nire kapela luzearen itzalean, izena telefono-sarean agertzearen ohorea gozatu dut, eta, bertan zerrendaturik nagoenez, hantxe agertzen dira, orobat, lau lerro oso nire egiteko zibilen titulu eta azpitudulu garrantzi-suenekin. Ez dut sekula zor-agiririk izenpetu, ez dut inoiz sardina-ontzi bakar bat ere epeka ordaindu, nire bizitza metodiko eta ondradua nire irabazietara errenditu baitut beti, zorrik gabe, tatxa moral, zibil edo bestelakorik gabe, errezelo politikorik gabe, abertzale akatsgabe gisa, merkataritza-liburua bezain modu irekian, ikuskaritzei oztoporik jarri gabe, edukazioz, baketsu, garden, adeitsu, eredu izan naiz bai neure buruarentzat bai erkideentzat, herritar eta langile eredugarria, nire emaztea ez den beste inorekin oheratu ez naizen senar eredugarria, eta, ezkontza alai baten lehen gauean, aipatutako emaztea etorkizuneko doktore eruditu eta kapela-luze baten etorkizuneko ama egin nuena, Jainkoak hala aginduta: Ugal zaitzete, doktore erudituoak, mundura itzazue etorkizuneko doktore erudituoak, horretarako sortu baitzen unibertsoa ere, kapela-luzeok ugal eta biderka zaitzeten!

Giza adimena, egun, ez da nerbioen ezinegona besterik, edo, areago, aztoramen neurastenikoa gure errealtatearen gorabehera postdilibianoen aurrean. Gu, gizabanako sosegurik gabeok, inozoez inguraturik gaude, lurjabeez, soda-fabriketako ugazabeez, herritar ohoragarri, burges eta burges txikiez, bata bestearen hiletara feltrozko kapela jantzita agertzen direnez. Gure kapela-luzeak, ostera, abertzale eredugarriak dira, alderdi bateko zein besteko batzordekideak, zinegotziak, lantegi-buruak, beren alderdi barruan beren ideia paregabeak adierazten dituzten ongile eta herri-langileak. Alderdiko buletinean izenpea jarrita protesta egiten dute publikoki, egun, gure zalgurdien galbiderako, motordun garraioa zergatik erabiltzen den, eta, ondoren, gurean oraindik adreiluzko era zaharkituan eraikitako ubide- eta estolderia-sistema hondatzen eta mehatxatzen duela gaineratzen dute. "Motordun garraioa" kamioi militar gisa ulertzen duten herritar itzaltsu horiek, desfile militarren aurrean matxinatzeko behar besteko ausardiarik ez dutenez, beren alderdiaren organoan argita-

ratzen dituzte gogoeta sakonak modu sinbolikoan, nolabait esatearren. Alegorikoki mintzatzen dira. Ludi osoa sugarrek hartu eta gero, Europako hiriak erraustu eta Europa osoa egunkari-orri zahar baten pare astindu duen ekaitzaren ondoren, kasik Asia guztian odolusteek, suteek, izurriteek, hondakinek eta hondamendiak gaina hartu eta gero, non minaz leherturiko harrobia baitirudien, gure homo cylindriacus-ek "motordun garraioaren" aurka altxatzen dute ahotsa, pentsatzen baitute ubideak narria ditzakeela, eta, hartara, beren solairu bakarreko etxe garesti eta ezin ederragoen komuneko hoditeria inolako oztoporik gabe hustea arriskuan jar dezakeela!

"Motordun garraioaren" aurkako altxaldi horretan, bere etxeko hormen arrakala-hotsa, teilatuaren dantza eta jangelako armairuko edalontzien dardarizoa entzuten dituela, gure kapela-luzea kexu da errealitate garaikideaz: olio-pintura zaharkitu baten urrezko markoaren barruan bizi da, non armaduradun zaldunak elezaharretako munstroen aurka borrokatzen diren.

Hasi zaitetz urrezko markodun mundu-ikuspegi hori epaitzen, ahalegindu zaitetz gizon horri bere burges logika hori oinarri ahuletan eraikia dagoela azaltzen eta... zer erantzungo dizu? Edo moralki gainbehera egindako gizabanakoa zarela, edo gure zibilizazioa suntsitzeko zereginean atzerriko indarren batentzat egiten duzula lan, edo, onenenean, baduzula itoginen bat buruan.

Urteak joan eta urteak etorri, piztien mundu kirasdun horretan bizi izan naiz, kasik sor eta mutu, ezkutuan, nire baitara bildua, barraskiloaren pare. Urte askoan behatu dut giza inozokeria, eta hainbat giza ekintzen atzean barne-indar ilun eta arraro bat egon ohi dela konturatu naiz, norbanakoaren mugimendu oro oztopatzen duena, bideak ixten dizkiona modu betean eta ondraduan bizitzeko, jendea gaiztotzen eta usteltzen duen indar arriskutsua. Egunez eguneko giza inozokeria hura gauza ohikotzat neukan neronek ere: "Atzeko hanken gainean zutitu eta hanka-bitan ibiltzen hasi zenetik, itzalaren pare itsatsi zitzaion inozokeria gizakiari. Inozokeriak, iluntasunaren senideak, gustura itzularaziko lituzke hanka-bikoak berriro mundu naturalera, lau hankako ahaideengana; inozokeriak ez dio uzten gizakiari izarretarantz gora egiten, grabitateak hegatzten uzten ez dion moduan".

Ēgia esan, maite nuen jendea. Barkatu egiten nien, haien dohainak miresten nituen, eta, inozokeriak agerpena egiten zuenean, giza borondatearen zeinahi ezaugarri eder desbideratu eta bere egiten zuenean, eta lohiz zikintzen, eta hitz zantarrekin orbantzen, guztiz natural interpretatzen nuen giza jokabide noblearen gainbehera hura, asmo onez, lagunkiro: "Txoriak ere tarteka akiturik lurrera erortzen badira, betiko hegan egiten ez badute, zergatik izan behar du gizonak etengabe bere duintasunari tente eusteko gal?" Edota, beste hau: "Bere burua erkideen gainetik nabarmendu nahi duen gizabanakoari errepide lokatzuko gurpilarena gertatzen zaiola: aurrera egiten du baina ez zikindu gabe!"

Giza inozokeria gugan bizi den indar iluna da, gugan daramagun jatorrizko indar kaotikoa, gizakiok oraindik gainditu ez duguna, baina, denborarekin, zalantzarik gabe, mendean hartuko duguna, horretan baitatza giza aurrerapena: zibilizazioaren norainokoa alderantziz proportzionala izan ohi da giza inozokeriaren norainokoarekin.

Berrogeita hamabi urte bete artean, erdi mailako burges baten bizitza aspergarri eta monotonoa izan nuen, zalgurdi baten jabe eta kapela luzea buruan: *hutsaren hurrengo* petoa nintzen beste *hutsaren hurrengo* peto eta gris askoren artean. Nire "hala deitutako" betebehar hutsalak betetzeaz gogaiturik, hiru mila eta bostehun igandez joan nintzen, arratsaldeetako paseoan, adreilu-lantegiraino edo hiriaren kanpoaldeko parkean zegoen estalperaino; ezkon bizitza baketsu eta esanezin bezain monotonoa neraman nire legezko emaztearekin, eta hiru alaba (txoriburu hutsak) munduratu nituen berarekin; lege-aholkulari gisa, itxurazko soldata irabazten nuen Domaæinski jaunaren enpresa eta kartelen defentsan. Labur esanda: nire bizitzaz, pribatuaz zein publikoaz, ezingo litzateke nahita ere eskema inperzonal eta ilun baten markotik kanpo geratzen den hitz bakar bat ere idatzi, eta berorren barruan bizi dira, era berean, hutsaren hurrengo diren milaka eta milaka kapela-luze gure aberriko bazter guztietan eta munduko konta ezin ahala zibilizazio aberkoietan.

Nire inguruan maiz entzuten nuen eskeleto interesatu askoren dar-dar hotsa. Etengabe ernegatzen nintzen epaiketetan, non, nire patroien lege-aholkulari nintzen aldetik, kartelaren "interes kolektiboen" defentsa justua egiten nuen Domaæinskiren produktuen alde.

Urrutiko senitarteko batek mahasti eder bat utzi zidan oinordekotzan, udako zurezko etxe eta guzti. Famili bizimodu aspergarria neraman emaztearekin, probintziako hala-holako botikari baten alabarekin; botikari hark hiru solairuko hiru etxe zeuzkan eraikiak gure herrian belaualdi oso baten digestioa izorratu zuen belar-infusioen etekinekin. Neroni ere belar-infusioen etekinez eraikitako hiru solairuko etxe horietako batean bizi nintzen, apartamentu eder, egutera, balkoidun eta dotore batean. Etxearen jabea neu nintzen, zidan estimazioaren erakusgarri oparitu baitzidan botikariak, eta, emaztearen senitartekoak zirenez, une oro neukan hartu-emana zerbitzu publikoko goi funtzionarioekin. Etxejabeen eta funtzionarioen moduan bizi nintzenez, era bereko etxejabe eta funtzionarioen artean ibiltzen nintzen ni ere, baina, hori bai, sekula ez nuen gure tokiko politika arruntean muturrik sartzen. Neronek aparteko grina edo zaletasunik ez eta gainerakoek kontatzen zituzten gerra, gudu, abentura, goiasmo, eta, oro har, gertakari potoloak entzuten nituen. Eta, gehieanean, hala eman nuen bizitza, besteei entzuten, erretzen, igandee-tan bederatziak arte eta aste barruan zazpi t'erdia arte lo eginez: bederatzi ordu, gutxienez, nerbioak baretu eta digestio on eta lasaia ziurtatze aldera.

Urte askoan entzun behar izan nituen marrazkigintzaren inguruko solasak, emaztea arte-ikasketak egina baitzen hiru urtez, baina, inork ez zekien zergatik, ez baitzeukan talentu-izpirik. Hori horrela izanik ere, atsegin zuen margogintza, arte-erakusketetara joaten zen eta bai koadroak erosi ere, eta marrazkilariek, ordainean, nire etxea ohoratzen zuten beren bisitaldiekin. Luze eztabaidatzen zen gure etxean, oro har, koadroez eta koadroen salmentaz, eta, noizbehinka, aipatzen zen marrazkigintza bera ere, arte gisa. Musikaz ere erruz hitz egiten zen Agnes gure alaba zaharrenak soprano ahots bikaina zeukala konturatu zirenetik, eta nire emazteak musika eskolara eramane zuen. Agnesek kantu-eskolak hartzen zituen bitartean (koloraturara soprano izateko goi mailako ikasketak), mundu guztiak hitz egiten zuen gurean operaz, emanaldiez eta arteaz, kantatu eta musika jotzeaz gain. Nire emaztea –pertsonek jantzia gure zirkunstantzia mugatu eta atzerakoiak kontuan hartuta– ondo hezia eta dohainez beteenez, eta, ni berriz, inuzenteki abegitsua izaeraz, nire etxea jendez lepo egoten zen beti. Gustuko nituen gonbidatuak eta atsegin nuen jende artea, prest nengoen beti batari edo besteari mesede egiteko.

Gizon moduan – irudipen hori neukan bederen – errespetuz hartzen ninduten normalean, eta, hein handian, pertsona maitatua nintzen.

Gure herri txikian, hiriburu-papera jokatu arteko onik ez duten beste herri atzerakoi batzuetan bezala, ohikoak ziren zurrumurrua eta gaizki-esana, baina nire gainean ez zen berrogeita hamabi urtean, nik dakidala, aipamen erdeinuzko edo maliziatsu bakar bat egin. Hain nintzen izenik gabea eta ikusezina, hain nintzen sumagaitza, ezen inork ez baitzekien bizi nintzenik ere.

Inork ez zuen inoiz esan ezer ostu nuenik, inork ez zezakeen baieztatu besteren ogitik jan nuenik, ezta besteren baten lepotik aurrera egin edo kargu oparogorik lortu nuenik ere. Gure inozokeriaren zurrumbilo barregarri hartan, inork ez zuen nire izena lohitzen. Mutikotan sexu bidezko gaixotasun bat izan nuela apenas zekien inork, eta, horrez gain, ez zegoen ezer apartekorik nire ordura arteko bizitzan. Eta aipatu berri dudan bizipen lotsagarria ezaguna izan balitz ere, zinez xumea eta inuzentea zatekeen kapela-luze errespetagarrien gainean esan zitezkeenen aldean, goi-karguak eta emazte aberatsak zituztenen inguruan esan zitezkeenen aldean, zeintzuek, era berean, hainbat etxe zeuzkaten kale estimatuenetan udako etxe propioaz gain, eta baita hainbat kontu-korrante ere herri erdiguneko banketxe indartsuetan.

Geroago baino ez nuen jakin, behin ekaitza lehertu eta gauetik goizera herriaren jomuga bihurtu nintzenean baino ez nuen jakin bere emazte propioa kutsatu zuen gizon sexualki gaixoa nintzela, adarduna nintzela, nire emazteak bazuela amorante bat azken zazpi urteetan, lizun hutsa nintzela eta neronek ere halaxe aitortzen nuela, nire odoleko semeak ez zirela benetan nireak... eta halakoak. Hori guztia entzun behar izan nuen hogeita hamar urteko isilaldia eten zutenean, eta neronek zein nire gertukoek bizitza osoan ezagututako gizabana-koarekin batere zerikusirik ez zeukan pertsona bihurtu nintzela konturatu nintzen. Gizona bizitzaren seigarren hamarkadara hel daiteke lipar batez ere bere bizitza propio eta pertsonala bizi izan gabe: lehenik eta behin, haurtzaro inozo eta hondatu bateko bihurrikeriak, eta, gero, erromantizismoa, gerrak, abenturak, emakumeak eta mozkorkeria, nerabezaroaren lehen estasiszko eraldian. Hori guztia, nolabait esatearren, lauinka igarotzen da. Gizakiak ez du betarik gertakari eta istorioen lasterketa eroa oroitzeko. Zehazki zer gertatu zitzaiz-

dan jabetu nintzenerako, agure zahar izorratu bat nintzen ispiluaren aurrean: begi-zuloak, hortz-hagin akastuak, tripa-zaku barregarria, lepondo betea papar eta guzti, gizon burusoil, lodi, goibel eta baldarraren figura tristea, erabat sinetsia zegoena, zurezko jostailu-etzpata eskuan, egur-pusketa hauskor hura konbikzio moral jasoenaren defentsan erabili beharreko etzpata zela, bandera eta ohore nazionalaren defentsan eta zibilizazio barregarri, atzeratu eta ezdeus oso baten kontra.

Administrazio publikoan epe motzez aritu ondoren, modu ilunean aukeratutako trantsizioko gobernu hartan ergel baten kabine- teko buru izateari utzi eta hainbat industri sektore, konketa-lantegi eta zerrategitan lege-aholkulari hasi nintzenean, eta, harik eta gazte- tako maitasun beroz ezkontidetzat hartu nuen Agnes emaztearen- gandik banatu arte, gainerakoen kezkekin arduratuta eman nuen bitzta osoa, besteen arazoekin nire buru ez oso argi eta ordenatu- zamatzuz. Etengabe, komenentziarik gabe, benetako samariar baten pare maitatzen nituen gertukoak, sufritzen zutenei nire porrot perso- nal eta bizipen desatseginak azalduz kontsolatzen nuen, errukiz eta onginali kasik kristau bati esker, neure burua. Inork kanbio-letraren bat izenpetzeko engainatzen baninduen, ez nintzen kasik sekula ha- serretzen; areago, sekula ez nion ukatu halako lotsagabe bati biga- rren bat izenpetzea. Beti aurkitzen nuen halako pertsona batengan laudagarria edo borondate onekoa zen zantzuren bat, izenpetutako kanbio-letrarekin gertatutakoa "momentuko ahulaldia" baino ez zela pentsarazten zidana. "Jendea halakoa baita", esaten nion neure bu- ruari, neronek errukiari buruz neukan oinarritzko ideia eta neure burua adiskidetu nahian: maitatu egin behar dira pertsonak, maltzur baino inozoagoak dira-eta, eta neure barruan, hor nonbait nire oso sako- nean, banekien inork ez duela inoiz, giza esperientziaren mendez mendeko joanean, giza inozokeriaren kontrako erremediari aurkitu, eta, aurrerantzean ere, ez denbora gutxian, horrela izaten jarraituko zuela.

Jendea kuriositerik handienez behatu eta gero, elkar iruzur egiteko premia ulertezin baina bene-benetakoa zeukatela jabetu nintzen, grabitateak adina erakartzen zuen premia: bada guregan beherantz, lurrerantz, lokatzetarantz, bultzatzen eta zikintzen gaituen indar ilun bat. Gizakiok elkarri segitzen diogu arrastoa, jazarriak sen- titzin gara besteen keinuekin, begiradekin eta hitzekin. Elkarri usma-

ka gabiltza, fidagaitz, piztien eran, gizakia hanka-biko animalia basatia baita, ez besterik. Gizakiek ideiak eta dirua osten dizkiote elkarri, oihaneko tximino batek besteari intxaurrak bezala, eta, lapurtzez okiturik, otaka egin eta gero, vals melodiak kantatzen dituzte purrustaka gaueko lokal zikinetao lurpeko pixatokietan maskuria hustuz, urrutitik, ke-laino eta alkitran-usaina zeharkatuz, musika arina entzuten dutela: guztia doa ondo guretzat, bapo bete dugu sabela hurkoaren izerdiz, denak dira atseginak gurekin, bedeinkatua bedi Jauna!

Giza haragia, jantzi estalitako eta naturatik isolatutako giza haragi epela, atzeko hanken gainean sartzen da eliza, epaitegi, antzoki, pulpitu, pixatoki, ostatu eta kuarleteara. Giza haragi epel hori, jantzi historiko askotarikoen arau misterioetsuen arabera jantzia, kasta txit santuen arabera sailkatua, molde sozial jakin batera behartua, estatuaren makineria ikaragarria makurtua, giza haragi errukarri hori guztiz galduta dabil, noraezean, konpondu gabeko arazo amaigabeen gurpilean, ezin dio bere anabasari aterabiderik aurkitu, eta, bere modukoengandik bananduta, berorren haragia baizik ez dezake senti, ahaztu egiten du hurkoarekin duen haragizko antzekotasuna, eta hala, izua eta inozokeria lagun, hozka egiten dio bata besteari ezarrarian, beldurrak piztiturik eta ilunpeak ikaraturik. Jendeak, lastoz betea bailegoen aurreiritziz, sineskeriez eta gezurrez betea dagoen jendeak rolak jokatzeko dituzte, beste batzuek goititurik² txotxongiloen pare dantzatzeko dira guztiz ulergaitza zaien musika arrotzaren doinupean. Sozialki baldintzatutako ditxosozko karruselaren zirkulu inozoaren bueltan ibiltzen dira, eta, azoketako benetako zaldiko-maldikoetako zaldunen pare, aurreiritzi sozialen zurezko zaldien gainean, zaldunok erabat sinetsita daude lauhazka betean doazela, abiadura ikaragarrian, "arrakastaren" zirkulu itxira bidean. Eta, aldi-aldi, zaldiko-maldiko horietako bat hondatu eta zaldun errukarriok, ustekabean, beren burua zaldi-bidetik kanpo sumatzen badute, gailur-gose hase-rretuok ez dira kapazak beren bizitzak zurezko zaldirik gabeko bizitza batera egokitzeke. Ez dut oraindik topatu bere bizitza propioa bere kasa bizi izateko behar adinako ausardiarik izan duen gizon bizkor eta normal bakar bat ere, merkataritza-eskutitza eta artikulurik gabe, zigilu eta listuontzidun bulegorik gabe; hitz batean, aurreiritzirik gabe eta zurezko jainkoenganako federik gabe. Juramentu eta zaldirik gabeko

[2] Goititu: giltza eman, gaztelaniazko *dar cuerda* esanahia du.

gerra galduetako ofizialak, krediturik gabeko kiebra jotako bankariak, ahotsik gabeko abeslariak, kaleratutako funtzionarioak, errefusatutako politikariak... guztiak ere, ekaitz osteko naufragoen gisa, aurreiritzien korronteak simaurtegiara bidean daramatzen azokako bufoiak, beren giza izaeraren esentzia alde batera utzita. Lastozko txorimalook erabat sinetsita daude kontrako haizeren batek beren pailazo-kapelak eraman dituelako soilik daukatela inauteek hain amaiera tragikoa. Beste moztarodun batzuei gauza bera gertatu izan balitzaie, ordea, zinez barrengarria litzaieke. Jendeak gozatu egiten du gainerakoien deskalabruarekin, ahaztu egiten du hurkoaren ezbeharra berea ere badela. Beti izan dut, aforismo klasikoak dioen moduan, gizatiarra den oro sinpatiaz hartzeko ahuldadea. Badakizue: *Nil humani*³...

Jendeak iruzur dagio bata besteari, gezurra esaten du aurpegiara, engainaturik erortzen da lausengu eta kortesia nabarmenki faltsuren lazoan. Hori guztia askoz ere ausartagoa iruditzen zaie, sarritan, egia soila baino. Aseta ez daudelako dira berekoi, goseari beldur diotelako, umiliatu eta zauritu dituztelako daude odol txarreko; jakina bidegabe jokutzen dutela, beraiekin ere ez baitute besteek zuzen jokatu: zorigaiztoko dira, minduta daude, haserre, zarpailduta; edretoi kirastuen pean egiten dute zurrunka, kikara bat kafe dela medio inbidiatzen dute elkar, burko-zorro garbi bat dela-eta edota bizikleta berri bat tarteko, kalakan eta marmarrean hasten dira edozein txiki-keriagatik, adar gaineko belatxikien pare, giza begiari heltzeko lehen-tasuna nork daukan eztabaidatzen duten bitartean.

Jendea maitatu beharra dago, atsegin eta adeitsu izan haiekin, Urte Zahar egunean gozotegi-erakusleihenetan ageri den mazapana bezain irribarre gozoa darion etxejabe abegitsua. Hori guztia predikatu izan dut printzipio sozial gisa, eta oinarrizko jarraibide horren arabera jokatu urte askoan! Ongi etorria egin behar zaio jendeari, ateak ireki eta besoak zabaldu. Oztoporik gabe onartu behar da jendea, modu naturalean, baita ulertu eta adoretu ere etsita dagoenean, harrera ona egin, arraina eta maionesa eskaini, ehiza eta gelatina, ardoa eta tabakoa, mota askotako gazta eta fruitu tropikalak, eta aldarte onean itzuli behar dute etxera, botila-ardo eta fardelak eskuan, mahai-oihal dotorez atondutako gela argi, epel eta txukunetara. Hori guztia jotzen

[3] "Homo sum, nil humani a me alienum puto": Gizakia naiz, humanoa den oro ez zait arrotz.

nuen beti gizalegeko, eta hortik nire jendetasun hura, hortik nire etxean hainbeste ergel eta lotsagaberi harrera egin izana. Besteen hizketa lerdoak entzun behar dira gauetan, nork bere burua gonbidatuen nartzisismoz gogaitzen utzi, gainerakoen txisteekin liluratu, talenturik gabeko kaskarinen berriketa zozoa entzun. Horixe guztia esaten nion neure buruari, eta neronen jarraibide horiek betez hondatu nuen, hain justu, bizitza osoa: nire izaera abegitsuaren mirabe nintzen, beti zeinahi mesede egiteko gertu zegoena, desinteresatua, umore onekoa, besteen alde bere burua ukatzen zuena, bere lagun "deituek" gizon inuzente eta dezente astuntzat zeukaten tipo ergel samarra, zeinaren etxean ez zegoen dibertsio handirik baina, hori bai, janari eta ardo oso ona zerbitzatzen ziren.

Tabako-kearen laino artean eta alkoholaren estasipean, auto-baieztapen inozo, edukazio txarreko lotsagabekeria eta irain maltzurrez inguratutik, urteen poderioan betekada-sentsazio bat hasi zen nagusitzen pixkanaka nigan, nahigabe moduko bat, kasik zehatzezina zen egonezin deserosoa, pertsona jakin batzueganako suminkortasun aztoratua. Noizean behin, inozoegia iruditzen zitzaidan etengabe gauza berberak errepikatzen zituzten hitzontzi haiekin gau osoak alferrik galtzea, alderdi barruko iruzur eta zurrumurruez, konstituzioari buruz edo guduen inguruan izaten baitziren behin eta berriz beraien berriketa amaigabe, aspergarri eta zentzugabeak. Egia esan, lehena-gotik ere konturatua nengoen artean dezente gaztea zen jende harrengan nabarmentzen ziren zaharreria-zantzu goiztiarrez: etortzekoak ziren garai txarren inguruko kezka eta amorrua, ilusiorik eza sentimendu desinteresatu eta bihotzonekoei zegokienez, konbikzio pertsonalen lotsa ezkutua, neurritz kanpoko egoismoa, eta, nola ez, propietate-sentimendu ezin barneratuagoa: "nire teilatupea", "nire jakinduria", "nire emaztea", "nire konbikzioak", "nire liburuak", "nire irabaziak" (laburbilduz: "dena nirea"). Zera galdetzen nion neure buruari: Zer atarramentu izan behar dute hamarkada bat edo bi barru gazte jauntxook, gure etorkizuneko "intelektual" eta "bidegileok", hain gazterik "beren" digestio aparatuko gorabeherarik txikienari hain neurritz kanpoko garrantzia ematen badiote? Ez neukan batere konfiantzarik beren aitak (nire eskolako lagunak) bezain hitzontziak ziren intelektual-kume hitzontzi haienganako, nire eskola-lagunek munduraturutako eta gazterik zahartutako doktoeen, abokatu ospetsuen eta al baitari-kliniketako zein eroetxeetako laguntzaileen bigarren belau-

naldi harenganako. Askotan neukan antzemana bere irudia moztortzen zuen jende hura ez zela adeitsua, hotza baizik, eta bost axola zitzaiola bere berehalako interesen esparruan sartzen ez zen zernahi edo nornahi. Ikuspegi estukoak, gogaikarriak eta astunak zirela konturatu nintzen, ingurukoak larrutzen zituztela harritzeko moduko ezjakintasunez, ez zituztela ez zereginak konplitzen ez zorrak kitatzen, inpultso fisikoek (sabelarenak eta plazer fisikoarenak, batez ere) mendean hartutako tximu itsuen pare jokutzen zutela, ez zirela gizon bereziki argiak, aurreiritziz josita zeudela eta hala harroputzak nola handinahitsuak zirela. Halako giro guztiz etsigarriak egokitzen zitzaizkidanean, berezi egiten nuen neure burua giza engranajetik. Noizbehinka, itoegia egiten zitzaidan bi hankako piztia haiekin partekatzen nuen ukuiluko airea. Ukuiluari kiratsa dario, baina leku beroa da. Bakardadean, aldiz, guztia da hutsune. Ederki dakigu zer dagoen gainerakoen isats azpian baina ezin dugu usaindu gabe bizi.

2- AFARIA ZUZENDARI NAGUSIAREN MAHASTIAN

Gure istorio honetan benetan "zorigaiztokotzat" deskriba daitekeen itzuli edo aldaketa galanta gertatu izan ez balitz, giza inozokeriaren lege misteriotso edo kasik unibertsalei lotua bizi izango nintzatekeen, kontraesanekin baina kasik probabilitate osoz, nire azken eguneraino: pasiboki, alferkeriari emana, ozpindu samar eta inozokerian murgildua; alegia, jendea bizi ohi den eran: tabernetako hitzontzi baboekin solasean; herrien migrazioaz, guduez, erlijioez, liburuez eta krokodiloez mintzatuz; edota intsusa-tearen aparteko senda-indarraz, amuarrainez eta marrazoez. Gizabanako ororen bizitzan bada eleberrigileek "zorigaiztoko" izendatzen duten une bat, eta nik orain bi urte bizi izan nuen esperientzia hori. Orintxe bertan ez dut gogoan egina-razi zidan motibo zehatza, baina badakit une lazgarri hartan bururatu zitzaidana ozen esateagatik soilik hasi zela den-dena. Adierazi nuen ideia, gainera, ez zen batere garrantzitsua izan, ezta bereziki originala ere! Antzeko pentsamenduak nerabiltzan, urtetan eta urtetan, buruan burrunbaka. Gertatuak gertatu eta gero, gauzei egungo ikuspegitik begiratzen diedanean, pentsamendu haiek nire erkideen artean ere ohiko burutazioak zirela jabetu nintzen. Ezberdintasun bakar batekin: haietako inori ez zitzaion burutik pasatu ere egiten pentsamendu haiek jendaurrean azaleratzea. Jendea ez da tontoa, badaki zilegi

zer den eta zer ez den bereizten. Gure artean inor ez da jendaurrean, ausart, ezer onartzeko bezain inozo eta inuzentea. Eta, kasu honetan ere, horixe gertatzen da –hamar aginduetakoren bat urratu ezean, jakina!

Guztiok daramagu mozororen bat aurpegian, eta, inoiz, guztiok sentitzen dugu kentzeko beharra, segundo gutxi batzuetarako bada ere gure sentimenduak agerian jartzeko premia. Hitz bakar batek, lurretik hegarazitako globoa bailitzan, bitzta oso bat deserrotu zezakeenik, hitz bakar batek berrogeita hamabi urteko sibarita bere zirku-lu mugatutik (botikariak, exekutiboak eta burges-jendea, oro har) mugiarazi, aireratu eta lainoiez gaindi desagerrarazi zezakeenik ez nukeen berehalakoan sinetsiko, ez behintzat orain bi urteko gertakaria larrutik bizi izan ez banu eta keinu negargarri edo, hala esan badaiteke, kasik heroiko hura egin izan ez banu:

Domaæinski zuzendari nagusiaren mahastiko afarian, haren uda-ko etxeko terrazan, Domaæinski andreaz gain, ibilbide profesionala Vienako kafetegi batean pastelak saltzen hasi zuen gozogile berritsuaz gain, nire emazte Agnes zegoen, baritono baten aldamenean eserita. Azken horrek kantu-eskolak ematen zizkion gure alaba zaharrenari (gerora jakin nuen zazpi urte zeramatzala nire emaztearen amorante, baita une hartan haren legezko senar bihurtzeko prestakizunak egiten zebilela ere). Oihal zuriz estalitako mahaiaren inguruan, halaber, gure elitearen hainbat ordezkari zeuden eserita: *homo cylindriacus*, *vir doctus magnificus*, filosofian doktore eta unibertsitate pribatuko irakasle zen semearekin batera, biak ere kapela luzea buruan, eta zuzenbidean doktore ziren bizpahiru gizon, beren emazte prestuekin; alderdi politiko aberkoi bateko batzordekide eta Hyperion kalean etxe baten jabe zen senatari errespetagarria ere hantxe zen, motordun garraioaren kontrakoa eta aurrez ere aipatu dudana.

Ezohiko ilargi berdekaraz giroturiko irail arrats atsegin, epel eta glizerina bezain gozo hartan, Domaæinski zuzendari nagusi eta etxe-jabeak jokutzen zuen, nola ez, rol nagusia. Lege-aholkulari jarduten nuen elkarte industrialeko buru zen bera, asko ez zela Pertsia txapazko balde eta pixontzi kopuru izugarriak esportatutako fabrikatzailea, autodidakta, zerbitzari izana, kontrabandista, hornitzailea gerra denboran, bankaria, lurren eta itsasontzien jabea, golf klubeko kidea, eta arrotz zitzaizkion “okasio”, “txofer”, “entente txiki” edo

“kutxa gotor” bezalako hitz garrantzitsu eta misteriotsuak *bi bider bi lau* bezain konbentzitura erabiltzen zituen inuzentea. Aipatutako zuzendari jaunak hain ohiko zuen bakarrizketa (industria elkarteetako, merkataritza ganberetako eta antzeko ospakizun-bilkuretan botatzen zuen sermoi tipikoa) horietako bat jaulki zuen, haren zerbitzari esaneko guztiek (teknikari, dentista eta lanbide guztietako profesionalak) adi-adi entzun ohi zuten horietakoa.

Gisa hartako ospakizunetan ohikoa zenez, finantza-egoerarik kaxkarrenean zeudenak eseri ziren zuzendari nagusiaren ondoan, mendekoen zitzaizkionak: *homo cylindriacus*, *vir doctus magnificus* jauna lehen aipatu dugun semearekin, alegia, unibertsitate pribatuko irakasle eta zuzendari nagusiaren alaba bakarraren, Renata Domaæinski andereñoaren, etorkizuneko senarraren konpainian; iltze-fabrikatzaile zen senatari jauna (iltzeen patenteduna), Domaæinski jaunari txapazko pixontziak egiteko iltzeak hornitzen zizkiona, eta, ondorioz, guztiz haren mende zegoena; zuzendari nagusiaren bezero ziren hainbat abokatu, lege-aholkulari, dentista eta ginekologo errespetagarri; eta, bukatzeko, ni neroni, Agnes emaztea eta baritonoa, hala-moduzko hirukotea ilustratu haien artean. Txerrikume errearekin hasi eta Domu Santu eguneko lokatza bezain trinkoa zen kafe-tartarekin amaitu zen mahastiko afarian, gaueko tximeletak zebiltzan biraka lanparetako argi zurixkaren bueltan, kafe beroaren lurruna zerien zilarrezko kikarei eta Domaæinski zuzendari nagusiaren, ardogile, arandegi-jabe, tabernari eta zerbitzari profesionalaren mahastietako *Riesling* ardo ezaguna zerbitzatzen zen edalontzi distiratsuetan.

Zuzendari nagusiak biderketak egiten zituen: bi bider bi lau. Erabat argia eta logikoa. Eta lau zati bi, berriz, bi. Nola ez! Eta bi ken bi zero, hori ere nola ez. Eta kapitalak, nola ez, dibidenduak dakartzta, eta dibidenduek, nola ez, kapitala hauspotzen dute gero eta irabazi handiagoetara, ezin nabarmenago. Modu horretan murgiltzen da jendea merkatu-borroketan eta horren ondorio da, nola ez, merkatuaren egoera. Juduei, nola ez, boikota egin behar zaie, ez baitaude, nola ez, zuzendari nagusiak Pertsiera esportatutako txapazko pixontzien interesen esparruan. Horrez gain, nola ez, ez dira “gureak”, eta gauzak, mundu honetan, nola ez, ordenan jarri behar dira: energiaz eta logikaz, egun ordena jartzen den antzera, fusilarekin, browning⁴-

[4] Pistola automatikoen eta beste esku-arma batzuen etxea.

arekin eta urkarekin. Nola ez! Jainkoari esker, garaile atera da adime-na. Mundua, jada, ez da bere burua iraultzaile batzuen topikoekin engainatzen uzteko bezain inozoa.

Zuzendari nagusia, funtsean, mihigaizto pedante bat zen patroia eta enplegu-emaila gisa. Urtea joan eta urtea etorri, asper-asper eginda zeuzkan ingurukoak oinarrizko hezkuntza baino jaso ez zuen gizon hark, baina bere sinadurak merezi zuen asperdura hura. Zibak taula hutsean adinako burrunba egiten zuten hitz propioekin obsesio-natua, ez zuen bere ahotsa ez zen inor edo ezer entzuten. Bere duintasun propioarekin maitemindua, superlatiboan baino ez zuen pentsatzen bere jakinduriaz eta adimenaz, hortik kontseiluetan, parrokietan, errektoretzetan, unibertsitateetan, prentsan, ongintza elkartean, ordezkarietean, alderdi politikoetan edo marrazkilaria eta iritzi publikoaren aurrean lezio-sermoiak botatze hori. Zuzendari nagusia, noiznahi nonahi egona, guztia ikusia eta entzuna, mailarik gorenean tratatua, kondekoratua, oroimen-plakaz omendua, noranahi bidaiatu eta bere begiz hainbeste gauza ikusia, erabat konbentziturik zegoen gauzak ziren modukoak zirela, eta, aurrerantzean ere, hala izaten jarraituko zutela. Alegia: beharrak ez duela legerik ezagutzen, indartsuenenek agintzen dutela. Orain bi urte, Pertsia bideratutako pixontzien lantegian lanuztea gertatu zenean, maisutasunez jokatu zuen. Ez zuen bere burua sindikatuen azpikeriekin engainatzen utzi, eta, gainerakoak berarentzat lan egiten zutenek zenbat sufritu zuten azaltzen ahalegindu zitzaizkionean, harrituta geratu zen "gainerako" haiek egoera argi ikusten ez zutelako: pertsona bakarra zelako omen zihoakion negozio hura zertxobait hobeto, eta, langileak berriz, ene jainkoa!, hainbeste zeuden. Penagarria zatekeen negozioek, besterik ezean, gizon bakar baten onura bermatu izan ez balute! Bazekien zer nolako tinkotasunez ebatzi ziren halako gauzak Frankfurt, Nurembergen eta Salamancan; irakurria zeukan Rosenberg⁵ eta bazuen jendilaje kolonialaren berri. Gure nekazariei zegokienez, gurdi-pertikari lotuak bizitzeko soilik balio zutela uste zuen, inola ere ez gurdi-txofer izateko. Zuzendari nagusiak bazekien Quai d'Orsay-en⁶ zer pentsatzen zen, horregatik tirokatu zituen bere eskuz, 1918an,

[5] Alfred Rosenberg (1893-1946): Alemaniako politikaria. Nazien doktrinaren eta arrazagatiko gorrotoaren zabalzaile nagusietakoa. Gerra ostean, heriotza-epaia eman zituen Nurenbergen.

[6] Quai d'Orsay: bertan dago Frantziako Kanpo Arazoetarako Ministerioa.

mahastiko terraza honetan bertan, lau matxino, eskudroi berdeko⁷ lau desertore, lau iraultzaile nazkagarri, bai baitzekien ordurako Europak zein norabide hartuko zuen. Izan ere, guztia zen behar bezain logikoa eta argia, Europako iritzi publikoaren interesek exijitzen zuten modukoa, Europako moralaren eta duintasunaren interesen neurrikoa, eta, ondorioz, nazio bizi eta osasuntsu baten interesen neurrikoa.

Hori guztia zen, azken ondorioetaraino, erabat argia eta logikoa. Hogeita hamar urte luze eman nituen gisa hartako hainbat eta hainbat zuzendari nagusiren solasak entzuten: han-hemen egonak zirela, beren begiz ikusi zutela, administrazioko autoritate gorenek hau edo hori konfirmatu zirela, eta beraiek sortzen, saltzen, erosten, irabazten eta Europako moralaren mesedetan tirokatzen zuten guztia nazio osasuntsu baten interesen aldekoa zela. Eta, egia esan behar badut, ilargi berdekaraz argitutako iraileko gau zorigaitzoko baina izartsu bezain atsegin haren aurretik, sekula ez zitzaidan burutik pasatu gauzei ziren hartan erreparatzea, solaskide haienganako distantzia gordetzea, nire mozorroa erantztea eta neure buruari galgarik ez jartzea. Nire pasibotasun hura neukan lanbide inozo eta desatseginarenean testuinguruan baino ez zitekeen uler. Urtetan, abokatu gisa, bankuekin, pixontziekin, balantzeekin eta zor-agiriekin jardun beharrrak, araudi eta ohitura onen kaltetan gauza eta jokabide guztiz zentzugabeak defendatzeak, azkenerako, errealtatearen zentzua galtzea dakar berekin, axolagabetzea, norbera eta ingurukoak lelotzea, kape-la-luze inozo bihurtzea, botikari baten suhi egin eta baritono batek adarrak jartzea, ezertarako balio ez duzun *hutsaren hurrengo* sentitzea, eta, ondorioz, itzalaren pare, ezerezean galtzea. Eta hala bihurtu zen itzal hura une errepikaezin eta dramatiko, hitz egiten hasi zen norbanako. Hala gertatu zen guztia...

Gerora, "gertakaria" behin eta berriz kontatzen zenean, eskandaluzko dimentsioak hartu zituenean, eskua poltsikoan neukan pistola-ra bota nuelako zurrumurrua zabaldu zen herrian, mahastira oso berandu eta aztoratuta iritsi nintzela, eta jada egongelan ikuskizun tirabiratsua gertatu zela nire emaztearen lagunaren, baritonoaren, eta

[7] Zeleni Kadar/Der grüne Kader (Eskudroi Berdea): Lehen Mundu Gerra amaieran austriar-hungariar armadatik desertatutako gerrillari armatuak, basoetan ezkutatzen zirenak.

bion artean. Domaæinski-ri hitza eten niola eta edalontzia erori zitzaidala eskutik, lehendik ere, afal aurretik alegia, oso urduri nengoelako, kasik histeriko. Baina hori ez zen egia. Guztiz kontrakoa: ohi baino lasaiago nengoen, patxadatsu, erne eta gertatzen zen guztiaren jakitun, detailerik txikiak barne. Ederki gogoratzen naiz urrezko betaurreko, bibote trinko eta bekain lodiko harropuz eta zurrutero haren aurpegi apokaliptikoa zein inozoa eta hutsala iruditu zitzaidan, guztiz artifiziala eta mekanikoa zen zerbaiten itxura hartu nion, goititu beharreko txotxongilo batena, bizirik ez egonagatik panpina espektral baten pare hitz egiteko eta mugitzeko muntatua, inpersonala, gizon jakin baten modeloa, eta, inola ere ez, bizirik dagoen gizakiarena. Aipatu dudan irudipen horrexek –ez nengoela gizaki baten aurrean, baizik eta zurezko panpina baten aurrean– ezinezko egiten zidan urduritasuna sentitzea, are gutxiago aztoramena. Kaxa barruko panpina baten aurrean, supergizakiaren pare sentitzen da bat. Hain zen nabarmena proportziorik eza, horrenbestekoa distantzia, ezen, une hartan, ezinezkoa baitzen norbera bere onetik ateratzea.

Gogoan dut lasai nengoela, hotz neukan burua egoeraren aurrean. Mahastian nengoen eserita, terrazan bertan, gure eliteko doktoreen konpainia txispatuan, zurrut giroan; hantxe nengoen ni, doktorea doktoreen artean, dekanoen artean, konferentzia-emaleen artean, albaitari eta ginekologoaren artean, zuzendari nagusien artean, haien damen artean, nire emaztearekin, abokatua abokatuen artean, industri elkarte bateko lege-aholkularia, lurjabea lurjabeen artean, mozorrodun bat mozorrodunen artean, europar bat europarren artean. Bapo afaldu eta kafea amaitu ondoren, eserita eta ardoa dastatuz (bigarren basokada ez nuen hustu), zuzendari nagusia damei esaten ari zitzaiena entzuten ari nintzen, alegia, bere emazteari, nireari, bere alabari (alabaren aldamenean ezkongai zegoen, etorkizuneko senarra, guztiz kezkatua baina artean erabat ezjakin zituen asmoen arriskuez), eta Agnes nire alaba zaharrenari (azken hau bere amaren eta baritonoaren artean zegoen eserita). 1918ko udazken bukaeraz ari zitzaen, eskudroi berdea gure eskualdeetan txikizioan eta harrapaketan ibiltzen zen garaiez, garai haietantxe tirokatu baitzituen Domaæinski zuzendari nagusiak lau bidelapur bata bestearen atzetik karabina militar batekin, erbiak bailiran: haietako bi ardandegi sarrerako zutabeen ondoan bota zituen, hirugarrena urrunxeago, mahats-parraren inguruan, eta, azkena, are urrutiago, mahasti bu-

kaeran, hesiz gora ihes egiteko zorian zela. Zuzendari nagusiaren ardandegian sartzea zen haien asmoa eta honek tiroz bota zituen. Biri buruan eman zien tiro instantean, mahats parraren ondoan zegoenari, berriz, bi bala sartu zizkion ezker birikan, eta, azkena, hesi ondoan erori zena, odolustuta hil zen, lepora jaurti zion tiroak zain nagusia harrapatuta.

Mahaiaren bueltan zeuden jaun, andre eta herritarrekin batera eserita, mahai gainean ezarria neukan eskuin eskua, eta hala behatz lodiarekin nola erakuslearekin birarazten nituen, gutxika-gutxika, nire edalontziaren heldulekuak zituen zortzi ertzak. Ardoak distira berezia egiten zuen petrolio-lanpara zaharkituan eta lanpararen argi txit boro-bil eta zurixka ardo distiratsuan islatzen zen, ilargiaren printzak berdeak ziren, kilker hotsa mahastitik entzun zitekeen, eta Domaæinskizuzendari nagusia pasadizo dibertigarri bat kontatzen ari zen; 1918an, une hartan bertan eserita geunden terrazatik hainbat pausora, lau gizon lau zakurren pare tirokatu zituenekoa. Zuzendari nagusia bankaria zen, ardo egilea eta saltzailea, hainbat zerrategiren jabea, negozio-gizon errespetagarria, "txofer" eta "erretratu" propioak zeuzkana, baita bere "Quai d'Orsay" propioa ere. Aldare nagusi berri bat eraikia zeukan mahastiaren azpian zegoen parroki barrokoan, eta dohaintzak ere eginak zeuzkan ilargi zuritan urrutitik nabarmentzen zen elizatzooan. Elizako bi leiho printzipaletan, koloredun beirateak irrararazi zituen: aingeru bat atsekabeturik, Kristoren hilobi hutsean; eta Kristo, Jordan ibaian. Guztia gotiko estiloko letrekin hornitua: "A. Domaæinskik eta haren emazte Helenak dohaintzan emana". Eta nork azaldu behar zion dohaintzagile hari, hain agerikoa zenez, bera zela kriminaletan arruntena eta tipikoena, hau da, hiltzaile hutsa, moralki gaixoa eta parte onekoa ez zen gaizkilea? Nork azaldu gizon primitibo eta makur hari hiltzaile eta gaizkile arrunta zela? Ez, ordea, erail zuelako, ez eta, berak esan bezala, lau "zakur amorratu" haiek odolustu zituelako ere, baizik eta, gau hartan, goraiatzeko moduko abentura gisa kontatzen ari zelako 1918ko gertakari hura, hain justu, garai hartan bertan, orain hemezortzi urte, "etorkizun ikuspegidun" politikari gisa, Europako politikak zein norabide hartuko zuen jakin eta aurreikusituz. Eta inor azaltzen ahalegindu izan balitzaio tankera horretako gizonari badirela bizitzan, fusilarienaz gain, beste giza kategoria batzuk, damasko-erako mantel zuriz estalitako mahaiaren bueltan eta petrolio-lanparen argi zurien pean eserita zeuden inozo guz-

tiek edanda edo burutik nahastua zegoela pentsatuko zuketean, edo, gutxienez, inuzentetzat hartuko. Baina inor horrek ez zegoela edanda demostratu izan balu, besterik gabe esan izan balu, logika tinkoz, gure nekazariak, hots, "eskuadroi berdeko matxino nazkagarriak" ez zitzaizkiola inondik ere bidelapurrak iruditzen, baizik eta hainbat mendetako egoera bidegabearen presondegiko hormak eraitsi nahian zebiltzala, gertakarien funtsa nazioarteko hondamendi izugarria zela, deskalabru oinarri-oinarrizko eta kasik primitibo bat zela, gure nekazariak ez zirela, ezta hurrik eman ere, zakur amorratuak, baizik eta, oso bestela, esklabo umiliatuen duintasun ezetik matxinatu ziren pertsonak, mahai inguruan eserita zeuden jaun-andreek ez zuketean ulertuko, ez ziratekeen horrelako zerbait barnertzeko gai izango, baldintzarik oinarritzkoenak falta baitzitzaizkien pentsamolde logiko hura ulertu ahal izateko.

"Zakur amorratuak" zuzendariaren ardandegian ostu nahi zuten, haren ardo-upel preziatuak hustu nahi zituzten, eta honek tiro egin zien bere ardoaren defentsan; nola ez, bere ardoaren defentsan! Baina bestelako "zakur amorratuak" (enperadorearen zein erregearen doba-txakurrek), konfiskazio-aitzakian, ardo hura bera upeletik ateratzen eta husten zutenean (eta baita hurkoaren odola ere, hori ere besteen propietate baitzen), zuzendariak ez zien, jakina, enperadorearen eta erregearen agintepeko ordezkarietirorik botatzen, ardo-lapurtze hura legezkoa baitzen, indarrean zen araudiarekin bat zetorrena. Eta zer indarrean den legea legez kontrako indarkerian etzaten bada? Gerra-garaian, zuzendaria nagusia ez zen, jakina, borroka zelaietan ibili, baina majo aberastu zen okel, gurin eta pattar hornitzaile gisa triskantza hura zela medio, ez "triskantza kriminal" moduan baizik eta "gerra justu" moduan bataiatu zuten sarraski hura bitarteko; izan ere, hura zen triskantza haren motibo bakarra: zuzendariak eta antzeko inozoek, aberria eta ondradutasuna aitzakia, dirua irabazteal! Zuzendari nagusiak ez zuen tiro bakar bat bota gerra-denboran konfiskatu zioten bere ardoaren defentsan, baina bai gerraren zilegitasun-ezaren aurrean zaunka egiten zuten eta, moralki, legezko-tasunaren bermatzaile bakar eta benetakoak ziren "zakur amorratuak" kontra. "Zakur amorratuok" gerraren bidegabekeria ahalbidetzen zuen marko legala apurtu izan ez balute, ordea, Domaæinski zuzendari nagusiak ezingo lituzke, egun, gure industria berriaren ordezkari gisa, bere txapazko balde eta pixontziak Pertsiaara esporta-

tu, ezingo luke "gure ekonomia gaztearen ordezkari" izan, ezta hainbat ganberetako buru edo goi mailako gizartearen ordezkari goren ere! Lau hildako, ardo pixka bategatik!

Mahaiaren bueltan, burua beheraturik, eskuin eskua edalontziaren heldulekuan eta pentsamenduetan murgildua, erabat lasai, amorrutrazarik gabe, baxu antzean mintzatu nintzaion, besteei bainoago, neure buruari: "krimen hutsa iruditzen zait, hilketa odoltsua, gain-behera morala".

Kasualitate hutsez, nire esaldi inuzenteak eta zuzendari nagusiak bi esaldiren artean tartekatu zuen isilaldiak bat egin zuten denboran, eta, erabateko isiltasun hura zela-eta, are pisu handiagoa hartu zuen nire hitz bakoitzak. Aparteko garrantzia. Gerora, halako zurrumurruak ibiliko ziren herriaren ahotan: sututa nengoela, kasik erotu beharrean, zintzurak urratzeraino egin nuela deiadar, mahai-oihala irauli nuela, garrasi egin niela ingurukoei moralki inozoak zirela esanez, mihia erakutsi niela iseka egiteko eta mahastira jo nuela zitzu bizian, gizotso baten pare. Guztia gezurra. Ahots oso baxuz, nire pentsamenduetan murgildurik, kanporatu nahi ez den hasperen eutsia nola, halaxe esan nion neure buruari moralki gaixoa iruditzen zitzaidala hura guztia, bai bainekeen ez zeukala zentzurik inozo haiekin eztabaidari heltzeak, ez baitzeukaten ez gaitasunik ez borondaterik beren interesen esparruan sartzen ez zen zeinahi logikari jarraitzeko. Nik esanak une jakin hartan esanahi sakonagoa hartu bazuen ere, zen hura baino ez zen izan: keinu bat, gizakiak ez ziren piztia haiekin gai inozoen inguruan elkarrizketa hutsalak izatea denbora-galtze hutsa zela agerian jartzen zuen keinua, ez baitziren gizarte maila jakin bat ordezkatzeko zuten lastozko txorimalo eta azokako bufoi ezdeusak besterik!

Guztiz kontrakoa gertatu zen: nire azken esaldi arrunt eta azalekoa, gertatutako guztia gainbehera moralizat jotzeko zuena, bonba baten pare lehertu zen ke-lainoz inguraturik mahaiaren bueltan zeuden zilarrezko jangailu, lanpara eta, nola ez, mozorrodunen artean.

Zuzendari nagusi tripa-zakuak (ezpainak hanpatuak zeuzkan; kopeta beheratua, aldenik alde zimurrez josia; eta, eskuin eskuan, piztutako pospoloa) gau hartako bere hirugarren habanoari eman zion su, gertatzen ari zen guztiari betaurrekopetik begiratzen zion bitartean. Une batez, erretzeari utzi zion, eta, zigarro erdi piztuari hatz

erakuslearekin eta handiarekin eutsiz, niregana gerturatu zen. Erabat harriturik, hain odoltsua zer iruditzen ote zitzaidan galdetu zidan, baita zein krimenen inguruan ari nintzen ere.

- Den-dena: zure ardoa, zakur amorratu gisa deskribatu dituzun lau hildakoak; azken batean, gaur gauean kontatu diguzun guztia...
- Zer diozu, baina? Ez dizut ulertzen (are harrituago begiratzen zidan, ahopean marmarkatu nuena argitzea esperoko balu bezala, eskuan zeukan pospoloa itzali aurretik habano piztu berriari bizpahiru zupada emateko sosegu bila).
- Gainbehera morala? Krimena? Zer iruditzen zaizu odoltsua?
- Bada, kontatzen diguzuna, lau gizon tirokatu izanaz modu horretan harrotzea. Edonork tiroka lezake besteren bat egoerak behartuta; harrotu, ordea, krimen-gose dena baizik ez liteke harrotu. Hara zer juzkatu dudan gainbehera moral gisa.
- Orduan, onartu egiten duzu lapurreta, ezta? Hala bada, lastima zerorri ere ez akabatu izana. Zuk behar zenuke bosgarrena!

Edanda eta ke-laino artean, harrokeriazko segurtasunarekin hitz egiten zuen, errekrutei oihu egiten ohitutako ofizialordea bailitzan. Aldi berean, gaueko tximeleta bat hegoak astintzen ari zen, etsietsian, argi zuriko lanpararen barruan. Jarraian, isilaldi luze bat nagusitu zen. Fruta- eta pastel-ontzien gaineko petrolio-lanpararen argia arraroa egin zitzaidan, ohi baino tristeagoa: zaharkitutako hil-auto baten faroaren distira ekarri zidan gogora. Mahaiaren bueltan, begirik kendu gabe neuzkan guztiak, eta isilik nolatan jarraitzen nuen galdetzen zidaten begiradarekin. Teatroan nengoela iruditu zitzaidan, agertokian bertan, eta nire txanda zela hitza hartzeko: hizketan hasten ez banaiz, akabo antzezpen oso-oso, hondoa joko du antzezlanak, bertan behera geratuko da emankizuna eszena erdian.

Postura berean jarraitzen nuen, mahaiaren bueltan eserita eta batere mugitu gabe, eskuin eskua mahai-oihalean eta bi behatzak edalontzi-heldulekuaren ertz zorrotzetan neuzkala. Bihotzaren taupadak senti nitzakeen hatz lodiaren eta erakuslearen artean, zortzi ertzeko edalontziaren heldulekuan oihartzun egiten zuten bihotz taupadak, geratu gabe, beti berdin: bat, bi, hiru, lau, bost, sei, zazpi...

Eta niri zegokidan hitza hartzea. Mahai-inguruan zeudenen aurpegiak zurrun zeuden, fotoa ateratzen ari zitzaigun taxurik gabeko argazkilari hasiberri baten aurrean bageunde bezala, eta, jarraian, azken hori oihal beltzaren azpira ezkututzen da, desagertu egiten da; argazkiaren kliska entzun arte zain geratzen gara, bizitzak berriro ardoaren, inozokeriaren, txantxen eta barre-algaren murmuriropean jarrai dezan eta ilargipean hega dadin, borroka ikaragarriaren ondoren argi zuriko lanpara barrutik ihes egin eta terrazako arkupean barrena, gure buruez gaindi, irail-gau epelaren urruntasun berdean desagertu den gaueko tximeleta bezala.

Egun ere xehetasunekin hain garbi oroitzea –hutsalenak ere go-goan ditut-eta–, horixe da orduko nire lasaitasunaren erakusgarriak onena. Esan beharrik ere ez dago, beraz, herrian zabaldu zituzten zurrumurruek, nire keinu itsusi, garrasi, aztoramen eta asaldura anormalaren ingurukoek ez zutela batere funtsik. Bare nengoen oso, erabat jakitun eta sumabera mugimendu eta hitz bakoitzak izan zezakeen eraginaz. Kontu hura, oraindik, modu konbentzionaletan konpon zitekeela sentitzen nuen: ondo hezitako zakurrak, jabearen logelan zaunka egin ostean, hanka artera eramaten du isatsa eta mahai azpira ezkututzen da babes bila, ostikoaren beldur. Mila posibilitate, mota guztietako aukerak, pasa zitzaizkidan burutik. Banuen modurik “gainbehera moral” kontzeptuaren inguruko xehetasun txikietan galtzeko, ezer ez esateko, edota zuzendari nagusiari etorkizun-ikuspejidun politikari bikaina zela aitortzeko, jada, 1918an, bai baitzekien “zakur amorratuen” pare tirokatu behar zela jendea... Baina, nire isilpeko bakarrizketaren azken esaldi hura malezia, zehar-asmo edo bigarren intentziorik gabe kanporatu nuenez, inondik ere ez saminduratik edo oldartu nahian, bere kabuz azaleratutako esaldi haren oihartzuna terrazako inozo haien belarrietara kasualitate hutsez ailegatu zenez, eta, nire egia txiki inozente haren xalotasunarekin liluratutik, une hartan isatsa hanka artera eramaterik ez neukala konturatu nintzen, zakurraren pare mahai azpira ezkutatzea baillizateke, noiz eta, berrogeita hamar urteren ondoren, behingoagatik, giza logikaren bidetik, naturala eta zentzuzkoa iruditzen zitzaidan zerbait adierazten ari nintzenean!

Portzelanazko protesiak, urrezko hortz-zubiak, monokulo eta be-taurrekopeko bisaia gorriak, emakume-haragiaren usain epela, begiak atera beharrean zegoen nire emazte agurgarriaren begirada

inozoa, Domaæinskiren habanoa, *Magnificus* jauna eskuak goratuta eta haren *baina doktore jaunak* ohartarazpen inozoa... Bai, esango nuke *Magnificus* jaunak nire doktore-duintasunaren inguruan egin zidan ohartarazpena izan zela, batik bat, nire lanbide akademikoaren burges-estatus jasoaren inguruan egin zidanarekin batera, erdi edanda zegoen jende multzo harengandik are gehiago urrunarazi nindue-na. Edalontziaren heldulekua askatu eta patrikara luzatu nuen eskua, zigarro-kaxaren bila. Ez dakit nola ulertu zuen Domaæinski jaunak nire keinu hura eskuin eskua praken atzeko poltsikora eraman nuenan (harena zen zigarro bat piztea bateraezina iruditu zitzaidan egoera estuarekin), baina, aulki-hots izugarriagatik eta mahaiburu zegoen Domaæinski zenbateraino larritu zen ikusita, iruditzen zait tiro egin nahi niola pentsatu zuela, horregatik heldu ziola eskuarekin botila bati. Konturatzerako, gonbidatuez inguratua nengoen, eta, mugimenduen zein oihuen zalaparta egundokoa bazen ere (“honek ez du batere zentzurik”, “egin dezakegun onena lasaitzea da, jaunak”, edo “gaizki ulertu bat baino ez da izan”...), Domaæinskiren ahots urratua bereiztea lortu nuen. Esandakoari, derrigor, uko egin niezaion agindu zidan, nire hitzak erretiratzeko eta barkazioa eskatzeko, gainerakoan tirokatu egingo ninduela zakur amorratu baten pare!

Zigarroa piztu eta zutitu egin nintzen.

- Barkazioa, nori? Zergatik? Berretsi baino ez nuen egin jaun hark harro-harro jarraitzen zuela lau gizon lau zakur amorratuen pare tirokatu zituelako. Guztia zen kriminala, guztia gainbehera moral erabatekoa. Ez neukan barkazioa eskatzeko asmorik, ez behintzat niri ere hiltzeko mehatxua egin zidan alproja hari! Haren etxean nengoen gonbidatu gisa, horrexek soilik galarazi zidan azken eraso hari merezi zuen erantzuna ematea.

Ez dut beste xehetasunik gogoan. Elkarri garrasika zebiltzan denak, baina, batez ere, Domaæinski etxejabearen ahotsak egiten zuen burrunba. Zakurraren pare akabatuko ninduela oihukatzen zuen. Haragi pusketa erraldoi hura doktoreen eta senatarien tropeletik alden-du eta ero baten moduan hasi zitzaidan builaka: ez ziola inori bere etxean iseka egiten utziko, bere erara kitatuko zuela kontu hura, hantxe bertan txikituko ninduela... Gainera etorri zitzaidan, eta, eskuan errebolbera zeramala konturatu bezain pronto, mahaia irauli

nuen, ontzi, lanpara eta beirazko objektu guztien gainetik jauzi egin eta gauaren ilunean desagertu nintzen.

Atzean utzi nuen edalontzien, jangailuen eta lanparen txilin-hotsa, atzean utzi nituen erdi ilunpetan zegoen terrazako oihu izugarriak. Handik kanpo, gaua zen nagusi: haizea gaztainondoetan, ilargiaren distira, isiltasun berdekarra, izarratua, ihintzez zipiritindua.

Adaxken murmurioa, kilker-hotsa, izarrak...

3. HERRI TXIKIA ERAUNTSIPEAN

Gure herri txiki eta atzeratuan eskandaluzko proportzioak hartu zituen mahastiko gertakariak. Hasia zen jazarpena: bakar-bakarrik geratu nintzen gauetik goizera, erabat isolaturik, aurreiritzien eta inozokeria zentzugabearen jomugan. Guztia hasi zen modu inozoan, Weber-en⁸ *Invitation à la valse* konposizioan, hots, nire emazte eta botikariaren alaba Agnesen musika-lanik gogokoenean bezala.

R.M. Florijani modaz pasatako *bonvivant*⁹ bat zen, ez zen erraza asmatzen *maître d'hôtel*¹⁰ ohia edota hemezortzigarren mendeko lepape lodiko kalonje onbera horietako bat zen; jaun ongi hezia, fina, arreta berezienez jantzten zena, pedantea gertatzeraino. Gizon egokia lehen begiratuan, solaskide orori arretarik handienez bere inzialekin irarritako urrezko kutxatila garestitik zigarroak eskaintzen zizkiona; ezagunak agurtzeko, printzipioz, beti aurea hartzen zuena, baina, ez soilik hain ongi hezia eta elegante jantzia zegoelako, baizik eta, batik bat, erabat sinetsia zegoelako apaltasuna dela benetako dotoreziaren eta fintasunaren ezaugarririk behinena. Zentzu guztietan orekatua zen jaun hori, gorputza arinki eskuinera etzana zeukan eta oin bat asfalto gainean zertxobait herrestatzen zuen jaun hori, pausajea eta gustuetan, konbikzioetan eta grinetan hain neurtua zen jaun hori, herriko jaunik adeitsuena zen aldetik sekula inorekin sestra edo ezulertu txikiena izan gabeko jaun horixe izan zen diosala ukatu zidan lehenetakoa. Klubean, pokerrean ari zela, ozen eta nabarmen adierazi zuen *Domaæinskirekin* bat egiten zuela guztiz, eta azken

[8] Karl Maria von Weber (1786-1826): alemaniar konpositore erromantikoa.

[9] Bonvivant: bizizale.

[10] Maître d'hôtel: hoteleko buru

horrek tiro benetan ematea besterik ez nuela merezi gaineratu zuen; badakizue, “zakur amorratu” bati bezala...

Zakur amorratu baten pare tirokatze hori, lelo edo eslogan hori, Sarvaš sendiak zabaldu zuen herri guztira, haiek gizarteratu zuten nolabait esatearren. Sarvaštarrak gradu handiko funtzionarioak izanako ziren hiru belaunaldi atzera, eta odol urdineko goi funtzionario haien seme-alabak idazmakina eta automobil enpresetako lege-ordezkarriak ziren orain, errotarioak, masoiak. Hainbat urtean, kasualitate hutsez, herentziagatiko liskar korapilatsu batean murgildua topatu nuen neure burua Sarvaštarrekin, nire emaztearen senitarteko ziren haiekin. Egia esan behar badut, sekula ez nintzen urreratu jaun haiengana modu atseginetan. Emazteari esker (Sarvaštarrekin lehen-gusu egiten zen), ordea, ondo nekien familia iruzurgile haren berri, ezagutzen nituen miserable haien ezkutuko egiak; epaile gisa, beren interesen arabera epaitzen zuten jendea, eta, abokatu gisa, hala-beharreko biktimatzat hartzen zuten nornahi. Sekula ez nituen gogoko izan besteen interesak zerbitzatzen zituzten ipurgarbitzaile haiek, beti ondo ordaintzen zien edonor zerbitzatzeko prest zeudenak, ordenarik gorenenez kondekoratutako enperadorearen aholkulariak eta maizterrekin etengabeko liskarrean zebiltzan lurjabe zekenak. Egia da, sekula ez nituen gogoko izan, eta, haiek ere, beren aldetik, ordaina eman zidaten; gauza logikoa, azken batean. Absolutismo garaian, zelatari jardun zuen enperadorearentzat Sarvaš sendiko kide batek, eta, lotsa nazional hura, titulu inperialantz antzaldatua, tradizio loriatsutzat zeukan Sarvaš-Daljski familiak. Familia noble hartako kide gazteenetakoa, Egon Sarvaš errespetagarria, amorante kaskarin eta endredatzaile bat zen. Neronek bideratu nizkion abokatu gisa bi urtean izan zituen hiru dibortzio kasuak. Lizun hutsa jaiotzez, ez zuen bizitza osoan bere amodio-abentura kartsu eta zeharo aldrebesetatik eta beroien ondorioetatik kanpo minutu bakar bateko soseguririk eza-gutu. Gure “jauntxo txiki” deituen erakusgarri paregabea zen harroputz eta ergel hark, bandage materiala saltzeaz arduratzen zen proxeneta hark, bai gizonezko bai emakumezko bezeroei zerbitzu maskulinoa zein femeninoa eskaintzen zien harekek zabaldu zuen lehendabizikoz lau haizeetara “nire ezkon bizitza strindbergiar¹¹ eta infernutarrari” buruzko berria. Harengandik jakin nuen era berean,

[11] August Strindberg (1849-1912): Suediar idazle, kritikoa eta dramaturgo ezaguna, ezkon esperientzia katastrofikoak izan zituena eta bere antzelean sonatuene-tan sexuen arteko harremanenak jorratu zituena.

haren bitartez zehatz esateko, nire emazte Agnes "lurbira guztiko emazterik zorrigaiztokoenetakoa zela" eta jada urte askoan "nire bortxakeriatik, neurritz kanpoko edanetik eta bizimodu lizunetik ihes egitea zuela ideal bakar".

Arraroa dirudi, baina ez da horregatik egia txikiagoa: egun dramatiko haietan entzundakoetatik gehiago jakin nuen emaztearen berri gure ezkon bizitza aspergarri osoan begi propioz ikusitakoetatik baino. Domazæinski-rekin eskandalu hura gertatu arte, ez nuen asko uste nire emazteak mundu honetako beste edonork baino are amorratuago gorrotatzen eta erdeinatzen ninduenik.

Amalia Aquacurti Sarvaš-Daljski andreak, Austriako Aquacurti jeneralaren alargunak, aitona eta birraitona guztiak eroetxeetan (eroetxeetan bertan ere megalomania-zantzu nabarmenak agertzen zituzten beren buruak enperadore, apezpiku eta almirantetzat agertuz) hil zitzaizkionak, hortzik gabeko atso zahar ahobero hark bere egin zituen Egon Sarvaš-Daljski biloba errespetagarriak esandakoak, eta hala hasi ziren zabaltzen hainbat eta hainbat zurrumurru zendutako jeneralaren postontzi probintzialetik: emazteari sexu bidezko gaixotasun bat erantsi niola, denbora askoan zoritxarreko izan nintzela matrimonioan, aztoratua, harroa, burugabea eta axolagabea nintzela, zorpetua nengoela, eta halakoak; laburbilduz: puntu-puntu nengoela eroetxe baterako, baina, jakina!, ez almirante, apezpiku edo enperadore baten gisa, inozo arrunt baten gisa baizik!

Kontatu dudan bezala hasi zen guztia M.R. Florijani-renean, poker partida batean, kontatu dudan bezala puztu zuen albistea emaztearen lehengusu Egon Sarvaš-Daljskik, eta kontatu dudan bezala eraiki zuen ondoren, maisuki, Amalia atso zaharrak, hainbat froga sinesgarriekin hornituz. Aquacurti-tarren etxe zaharretik, gizarteko belatxiki, papagai eta hitzontziek zabaldu zuten zurrumurrua herri guztira: Èungo, Damaskini eta Dagmar Varagonska sendietako damek helarazi zuten Domazæinski eta Balentekoviæ familietako emazteen belarrietara, eta azken horien bitartez iritsi zen errektoreen, zuzendarien, doktoreen eta laguntzaileen andreengana. Èupek-tarrek eta Gumbek-tarrek haren berri izan zutenean, gainezka egin zuen albistea: errebolberrera bota nuela eskua, azken uanean saihestu zutela nik gonbidatu guztiak tirokatzea, txaleta goitik behera eraitsi nuela, emaztea *in flagranti* harrapatu nuela eta hark ni ere halaxe harrapatu

ninduela, odol-proban positibo eman nuela, mundu-ikuspegi suntsitzaileak begiko nituela, etxea miatu zidatela, alkandora hertsagarria ezarri zidatela, eta abar eta abar...

Gure herri txikia izurritepean bailegoen izutu ziren denak. Aurpegi goibel eta gris haiek, hautsez betetako harrapari susmagarri haiek, politika-inkestetan iritzia eskatzen zitzaientean jendaurrean eta sinadura propioz ez zirela politikaz arduratzen adierazten zuten haiexek murmurioka hasi ziren kafetegietan nire bizkarrera: "politikoki pertsona arriskutsua nintzela, ekintza indibidualaren printzipio anarkiko eta suntsitzaileak aldarrikatzen nituela, eta, moral politikoaren mesedetan, burges gizartetik kanporatu beharrekoa nintzela". Miserable eta intelektual alferrak, odol urdineko ero eta inozoak, beren buruak fantasiazko tronuetako fantasiazko tronugaien ondorengo irudikatzen zituztenak, handinahiak gaixotutako idazle kaskarrak, besteen inozoakerien imitatzaileak, kargudunak, predikariak, unibertsitateko irakasleak, beren ikasketa eta karrera tristeak bonboien pare zurruputzen zituzten inozoak, galleta baten truk edonori oinetakoak miazkatzen zizkioten litxarero barregarriak, fantasian zimendatutako gizarte baten zutabeak, agindu administratiboz oinperatutako zientzia baten ordezkariak... Jendilaje hark guztiak urte askoan berdindu zuen zilborra nire etxean, zigarroak ostuz eta arrain zein ehiza platerkadak sabeleratuz. Ferra eta patentedun iltzeekin tratuan ibiltzen ziren merkatarari ziztrinek, Domaæinskiren banketxeetako prokuradore tripa-zaku eta probintzia atzeratuetako harakin dirudunen alabekin ezkonduak, atso zahar haragitsu, lodikote eta masail-gorriek, eskarlatina baileukaten hanpatuek, urrezko paparreko eta eskumuturrekoz dotoretuek... denek sartu zuten muturra gezurrean eta esamesan, guztiak bildu ziren beldurraren eta aurreiritzien bueltan, batak besteari kontatu zion, ahopean, Agnesen senar koitadua, botikariaren suhia, digestioa hobetzeko tea merkaturatu zuen botikariaren suhia, kale nagusian hiru solairuko balkoidun etxearen jabe zen horrena, erotu egin zela, Domaæinski zuzendari nagusia tirokatu nahi izan zuela eta azken unean galarazi ziotela; kontu hura guztia epaitegietan argituko zela.

Bitxi-saltzaileak, dentistak, saltzaile ibiltaririk onenak, sekzio tekniakoetako buruak, erromanistak, biolinistak, oinetako-saltzaileak, librepentsalari eta lamarkistak¹², pediatriak, merkatarari handiak, enplegatu pribatuak, kosmetikariak, dermatologoak, jostunak, baroiak,

etxejabeak, aldi berean zazpi norabidetan makurtzeko malgutasuna zuten era guztietako iruzurgileak, beren idazlumarekin neurrira eta eskatutako eperako liburuak moldatzen zituzten jostun prestuak, hitzontziak, konbikzio propioen aurka jotzen zuten erositako agitatzaileak, legez kanpoko haurrentzat dirua pilatzen zuten bitartean babes-
tu gabeko hirien aurkako aire-erasoen arriskuez berriketa egiten zuten gizarteko *hutsaren hurrengoak*, kiebra jotako bankariak, estatuko finantzen administrariak, sinesten ez zituzten aldarrikapen politikoen sinatzaileak, mespretxatzen eta gorrotatzen zituzten konbikzioei jendaurrean zin egiten zieten gezurtiak (beren pentsamendu positiboaren ukagarri), kontrabandistak, kazetariak, prentsa, mozkorrak, ez erretzaileak, neskazaharrak... guztiak zebiltzan txorrotxio aztoratuan, txepetxak San Balendin egunean bezala. Norbera bere digestioaren, hesteen eta manta beroaren testuingurutik hasi zen purrustaka, zaunkaka, gaizki esaka, gezurrak zabaltzen, belarriak zorrotzen, eta, labur esanda, Domæinski-ren abokatu nagusiaren aferarekin arduratzen, alegia, gotzainen monumentu ondoko kale ertzean balkoidun etxea zeukan botikariaren suhiarekin bete-beteen kezkatzen.

Hautzaroko lehen urteetatik, beldur ezohiko baina sakona sentitu izan dut argizarizko irudien aurrean. Azoketako estiloan margotutako giza buru eta eskuen argizarizko imitazioek azaldu ezineko urduritasuna eragiten zidaten neure buruaz jabetzen hasi nintzen une bere-
tik, halako estura mingarri bat erraieran. Lizeoko lehen urteetan ere, egundoko beherakoak eragiten zizkidan argizarizko irudi nazkagarri haiek ikuste hutsak. Zergatik, ordea, ez digute sabela nahasten edo botagurarik ematen, konparazio baterako, harategietako erakusle-
leihoetan xerratuak ageri diren behi eta txerri sakrifikatuek? Abereen okel puska odoldu eta zauritu horiek hilketa higuingarri eta makurren erakusgarri dira dudarik gabe, baina badute, gutxi edo gehiago, gure zibilizazio haragijalera baldintzapetutako zentzu erlatiboki objektiborik: haragijale peto eta egiazkoarentzat, okel puska odoldu eta gantzatsu horrek itxura ederra du; azken batean, jateko balio du. Baina argizarizko irudien ebaki edo zauriak, hala giltzurrunetakoak nola hesteeta-
koak, digestio edo sexu organoetakoak, gaixotzeraino dira nazkagarriak. Gisa horretako argizarizko irudiak, bizitzaren absurdoa eta

[12] Jean Baptiste Lamarck (1744-1829): Espezieen bilakaeraz idatzi zuen biologia frantsesa.

hutsalkeria islatzen dutenak, malenkonia eragiten du giza adimean.

Bizitza argizarizko irudietako hazteria, antrax gaizto, sexu-organo, heste eta erraietako zauriak ebakitzea bezain zentzugabea dela ahaztu egiten dugu maiz gure instintuen mende eroriz, gerretan eta atsekabe pertsonalean murgildurik, zoo, zuzenbideko afera, sexu organo odoldu, hazteria, antrax gaizto eta hesteekin arduratuta, edalontzien txilin-hots eta musika tresnen doinupean ogia eta garaipenak ehizatu nahian. Gizakia ez da irentsi edo ernal daitekeen ezerekin nazkatzen.

Baina zer irents edo ernal nezakeen nik argizarizko irudien erakusketa izugarri hartan? Guztia zegoen nire inguruan marraskatua, erakustaldi modura erdibitua, argizarizko irudietan minbiziak jotako emakumearen genitalak nola, eta ni, ergelei harrera eginez hainbeste denbora alferrik galdutako berrogeita hamabi urteko inozoa, higuinez erreakzionatzen hasi nintzen nire inguruko egoeraren aurrean.

Egia esan, lehenagotik ere susmotan hartua neukan jende haren jokabidea. Banekien gure eta mundu osoko gertakarien egoeraz liburu potoloak (inork irakurtzen ez dituen horietakoak) argitaratzen zituzten estatuko estatistikariak arreta handienarekin orrazten zituztela datuak administrazioaren aginduei men eginda, nazioarteko ohitura zaharra baita bainugelen, ubideen, itsasontzien, trenbideen, errifleen eta zeinahi makinaren kopuruak gora egin ahala mundua hobera bidean doala sinestea. Halako doktore eta estatistikari agurgarriekin elkartzen nintzen parrandarako, halakoeekin edaten nuen anaikiro, jokaten nuen xakean edo mintzatzen nintzen Ekialde Urruneko auziaz. Baina arazoa zera zen: nola jokatu bere zutabeetan zigortu beharrekoen zerrendan sailkatu nahi zaituen estatistikariaren aurrean? Esaterako, presoan zerrendan? Hainbat eta hainbat preso gehi beste bat. Eta beste hori, nola ez, neu! Edo burutik egindakoen zerrendan: hainbat eta hainbat gehi ni; han nengoen neu, berriro ere! Banekien historia premiei jarraiki, neurrira eta "komententziako leerroen artean" berridatz zitekeela, banekien medikuaren ziurtagiria, liburu baten kritika, emakume baten maitasuna, edo, afari eder bat tarteko, gizarte maila jasoagorako jauzia eta kargu hobeak eros zitezkeela. Ondotxo nekien hura guztia, parte hartua bainintzen antzezlan hartan eta neroni bainintzen mozorro-dantza hartan mozo-

rrorik goibel eta malenkoniatsuenetakoa. Nire metodo partikularra neukan jendea zaurituen edo nano errukarren moduan tratatzeko: adimen propiorik ez zuten, eta, ondorioz, gizalege eta borondate propiorik eduki ezin zuten miserableenganako gupida eta begikotasunaren metodoa, ezin baitzuten lotsarik sentitu gure egoera islatzen zuen analfabetismo unibertsalaren eta paralisiaren arteko nahasketa kirasdunaren parte izateagatik.

Nire hurbileko erkideenganako errukia sentitzen nuen eta honela pentsatzen, gutxi gorabehera: marrazten duzu, baina ez duzu gusturik; artista autodidaktek bezala, ez dakizu benetan nola marraztu, ez daukazu aparteko iaiotasunik. Halere, erosi egingo dut zure koadro kaskarra nire ustearen aurka, beste inork ez baitu erosi nahiko. Zure erakusketara ez da inor inguratzen, hil-etxeetako usaina dario.

Gezurren eta mozorroen patu faltsua. Santuak aldarean bezain bizigabea da Jainkoa elizetan, horrexegatik da hutsala, era berean, pulpituetatik entzuten dugun hitz oro: gaizki ordaindutako lanbide hutsal baten emaitza eta gezurrezko hortzen karraka. Baina elizaren inguruko guztia, elizaren aurrean edo kontra gertatzen den guztia, berdin da hutsala eta bizigabea. Fraide modernoek, beren bizi-ikuspegi berrian oinarriturik, existentzia-eskubidea ukatzen diete ideia feudalak dauzkaten fraideei, baina Erdi Aroko frantziskotar feudalen sermoi astuna ez da, ezta gutxiagorik ere, egungo sinesgabeekin Jainkoaz eztabaidatzea baino aspergarriagoa. Halere, askoz ere zailagoa da fedegabe izatea, Luteroren izena entzun orduko hiru aldiz txistu egiten duen (israeldar ortodoxoek goy-ei¹³ eskua eman ondoren egiten duten bezalaxe) fraide ergela izatea baino. Erietxeetan, ebakuntza-mahaien bueltan, aktoresak teatroan bezain poxpolin ageri dira bata zuriko harakin errespetagarriak: arrakastaren kontzeptua zaie, bizitzan, beste ezer baino garrantzitsuago. Oro har, arrakasta kontu bat da bizitzan dena, eta arrakasta, bere horretan, loa da: lo eroso, ur bero eta hotzarekin, hagineko min eta lo-eragile berezirik gabe, lo nare eta osasuntsua, kontzientziaren loa, adimenaren atsedena, tren-bagoietan bidaiatuz eta tabakorik finena errez egiten dugun loa. Arrakastak bere burua du helburu bakar, arrakasta arrakastaren mesedetan dabil beti. Guztia gertatzen da arrakastaren bueltan: gezur handi nahiz txikiak, afariak, tea, jende multzotxoak, adiskideta-

[13] Goy: Israeldarren sinesmenean, ez-judutarra edo jentila dena.

sunak, desengainuak, gorrotoa, gerrak, lanbideak. Arrakasta helburu, rolak jokatzeko dira eta mozorroak janzten, guztiak daude dardarka porrotaren beldur eta guztiak dute amesten arrakasta: karguak, gairapenak, diru-zorroa, gizarte-maila, dirua, erositako koadroak... Kontzeptuen nahasmendua da nagusi eta arrakasta irizpide bakar: jendea akabatzen duzu, suediar markako oinetako puntadun dotoreak eta ongi lisatutako prakak janzten dituzu, azazkalak margotzen dituzu, bidaiatu egiten duzu, tratuan ibiltzen zara, etxeak eraikitzen dituzu, gerrak zuzentzen dituzu, liburuak idazten eta koadroak pintatzen, argizatutako agertokietan zaude, kabineteetan, egunkarietan, eta ez zara konturatzen bizitza ez dela, hain zuzen ere, bulego, agertoki edo egunkarietan irudikatzen duten modukoa.

Eta hortxe dago, hortxe dago gakoa Domaæinski zuzendari nagusiaren mahastian gertatutakoaren ondoren gure herri atzeratu hartan nire egoera zein zen ulertzeko. Ordura arte, altuera jakin batetik (ez hain altuera handitik, nire solairu bakarreko etxeko balkoitik baidik) erreparatzen nion mozorro-dantzari, nire oinpean, kalean, txutxumutxuan zebilenari, kontuan erori gabe ni neroni ere ikuspegi murrizteko inozokeriaren eta lotsagarrikeriaren dantza hartan bueltaka zebilen beste mozorro bat besterik ez nintzela. Iskanbila piztu zen une beretik, ordea, aldatu egin nuen jokabidea: gizon isil eta ikusle pasibo izateari utzi eta antzerki hartan gehiago parte ez hartzea erabaki nuen, zergatik eta, besterik gabe, rol hura ez nuela menderatzen sentitu nuelako, eta, aktoreez hitz egitean esaten den moduan, nire papera "oker" jokatzeko nuelako. Hala, samariar papera jokatzeari eta gainerako buruhausteeekin soilik kezkatzen zen pertsona errukiorra izateari utzi nion, eta berehala ohartu nintzen nire bizitza baldintza berri haietan askoz ere korapilotsuagoa zela hasiera batean iruditu zitzaidana baino. Arrakasta handi edo txikiagoz antzetzeko eta itxurakerian eman nituen hogeita hamar urteetan, jendeak irudi bat sortu zuen nire inguruan: gizon isil, pasibo, alai eta, beraz, inozo samarraren irudia; afaritara gonbidatzen zuten, koadroak erosten zituen eta zor-agiriak izenpetzen zituen doktoarearen irudia. Baina gizabanako gris eta txepel horrek berak, balkoidun etxe baten jabe eta botikariaren suhi zenak, bere iritzi guztiz pertsonala izan zezakeenik, eta, are okerragoa, iritzi hori inondik ere haienarekin bat ez etortzeak, gairaditu egiten zuten lehendik ere nahiko eskasa zen jende haren irudimena. Ustekabeko asaldura eragin zien, eta hori zen,

lehen begiratuan bederen, kasik guztiek burutik nahastua nengoela zergatik esan zuten ulertu ahal izateko modu bakarra. Haien logikarekin pentsatzeari utzi nionetik, besterik gabe, ero bihurtu nintzen. Eta haien "logika" joko sozial konbentzional moduko bat zen, non, betiere, arau finko batzuei jarraiki jokatu behar zen. Hona arauak: mundua den modukoa da, ez dago zer hobeturik. *Domino* joko irabazteko jokatzeko da, beste guztia "filosofiakeria" hutsa da. Sekula ez nuen *pro foro externo* filosofatzen, apaltasun konbentzionalerik jokatzeko nuen beti, eta horrek kalte egin zidan gerora. Jendeaz errukitzen nintzen, zintzo eta abegitsu jokatzeko nuen guztiekin. Barru-barrutik ezagutzen nituen eta pena ematen zidaten; hain ziren goibelak eta dohakabeak, hain ziren jostailu merkeak besteren eskuetan, hain zeuden desitxuratuak beren inozokeria propioaren erruz. Kezkak partekatzen nituen beraiekin, alferrik galtzen nuen denbora beraien auzietan, errukitu egiten nintzen logela hezeetan bizi ziren eta laino artean goseak akabatzen ikusten nituen sasi-talentedun haiez, ez baitzeukaten aparteko trebetasun bakar bat ere, buztina lantzeko, pianoa tekleatzeko edo bizpahiru lerro errimatzeko hatzetako abildade hutsal eta kasik sumagaitza salbu. Baina txolarrealdra sarraskijale hura nire kasu "patologikoari" usmaka hasi zenean, janari finen merkataria, burtsa-artekaria, irakasle erretiratu, dohainik gabeko poeta zein margolari eta ikuspegi murrizteko beste ezjakin askok, beren izaera burugabeari jarraiki, "moralki gaixotzat" jo nindutenean, nire aurka matxinatu zirenean, beren eguneroko inozokeriak isilean gordetzen zituzten bitartean kalean amorrazioz bizkarra ematen hasi zitzaizkidanean, neronek ere muzin egin nion gizon atsegina eta isila izateko nahia. Argi eta garbi jokatzeko hasi nintzen. Lotsagabekten bazitzaizkidan, bizkarra ematen nien nik ere, agurtzeaz gain batere komentariarik erantsi gabe.

Zer esan behar nien, bada, gisa hartako intelektual gitarra-joleei? Zer esan gure kultura autoktonoak lupaz begiratzen zien handi-mandi haiei (koloretako arrainak margotzen edo platera bateko sagarren inguruan poemak idazten zituztenei) hurreratzen zitzaizkidanean, hantustez goitik behera begiratu eta ontasun mozorrotuz eskua sorbalda gainean jartzen zidatenean, hainbeste kezkatzen ninduen hura txikiak bat besterik ez balitz bezala?: "Tira, doktore jauna, hori ez da ezer! Zure onetatik atera zara apur bat, har ezazu atseden hor nonbait, atzerrian; guztia etorriko da bere onera!

–Nire onetatik atera? Non? Noiz? Non hartu behar dut atsedean, atzerrian? Zergatik? Domaæinski izeneko bati gizon kriminala zela esan niolako? Gizon kriminala baita benetan! Sentitzen dut baina, gertatutakoen ondoren, horixe pentsatzen dut haren gainean.

–Ez halakorik esan doktore jauna, mesedez eskatzen dizut! Ez al zara ari gauzak puzten? Ezin dira horrelakoak besterik gabe esan. Orokortzea beti da arriskutsu!

–Nola “horrelakoak”? Zer orokortu dut?

–Erantzukizun moralik gabe hitz egiteaz ari naiz. Bizitza ez da haurren jolastokia!

Hantxe neukan parean zital hura, hortz akastuekin, hatsa zeriola, esku izerdituekin zigarroari zupada urduriak emanez. Tuberkulosiak jotako haurren egoitza bateko buru zen, gerra garaian kontabilitate-ofizialorde gisa egundoko dirutzak pilatu eta etxejabe egina, “gure ekonomia gaztearen eraikuntzan” parte hartzen ari zena, gure garapen ekonomikoiari ekarpenak egiten zizkion liriko buruberoa (hortik ezagutzen nuen nik, haren poemak estanpatu bainituen ganberetako argitalpenetan). Zer erantzun behar nion gizon hari? Kapela erantzi, erreberentzi egin, eta hitzik gabe hanka egitea onena: nire begirunea eta goraintziak!

Nire inguruko burges txiki inozoen artean egundoko nahasmen-
dua nagusitu zen. Botikariak, idazle eta etxejabeak, umezurztegi eta aterpetxeetako arduradunak, kafetegietara emanak, internistak¹⁴, guztiak bata bestearen gain arrastaka zebiltzanak, elkarri barrua janez gainerako hesteetan tenien pare gizentzen zirenak, aterki fabrikatzaileen eta musikarien ondorengoak, iraganeko izen handien gerizpean bizi ziren ergel tituludunak, beste astronomoei testuak osten zizkieten astronomoak, kokaina trafikatzaileak, lan-aseguruen faltsifikatzaileak, adreilu-lantegietako ugazabak, ile-apaintzaileak, epaile militar erretiratuak... guzti-guztiak aztoratu ziren, salbuespenik gabe, pentsatzen hutsarekin bazela beren inguruan arnasten zuen eta esaldi erdian hitza eten ziezakekeen herritar arrunt bat, kale erdian kasurik egin gabe utz zitzaakeena, beraiei desafio egin eta bizkarra ematen ausartzen zena, eta, pasealekuan barrena, bandera propiodun fragata

[14] Internistak: barne-medikuntzaz arduratzen diren sendagileak

baten pare nabigatzen zena. Jendeak logikari aparteko herra ziola konturatu nintzen. Guztiek zioten alergia logikari!

Pankracije Harambašević ministro ohiak gerarazi ninduen ka-lean. Patilladun hark, karguan zela zigilu-serie ezberdinen jaulkipen sinesgaitzari esker bi solairuko hainbat etxe bereganatuak, izatez oinarrizko hezkuntzako geometria irakasle zenak, ministro denboran Nazioen Ligan eserlekua lortu arteko onik izan ez zuen eta egun hiri erdiguneko pasealeku amaieran dagoen kafetegi dotorean xake-jo-koan aritzen denak premia eutsiezina sentitu zuen Domaæinski zu-zendari nagusiaren aurkako nire jokabide desegokiaren inguruan zeukan atsekabea agertzeko.

Ez al neukan ideiarik, akaso, gizon gazte paregabe hark "gure ekonomia berriaren" garapenari egindako ekarpenez? Gure likoreak, gure ikatza, gure zura, gure ehunak, gure prentsa... guztia zen, funtsean, Domaæinski jaunaren ekarpen pertsonala. Jaun hark gure ekonomiaren aurrerabidean jokaturako aitzindari-rola ukatzea ausar-tegia zen, desegokia! Eta hain justu gizon haren rola batere ezezaguna ez zitzaidalako, posibilitate hori aurrez baztertua zegoelako, uler-tetzina zen nik halako zerbaiz esan izana...

–Zer da, bada, hain ulergaitza?

–Nola zer den ulergaitza? Tira, doktore, ez didazu ukatuko...

–Zer? Zer ukatu dut, bada? Ezer ukatu izan banu ere, zer zerikusit du horrek gure likore edo lantegiekin, nireak ez diren neurrian "gureak" ere izan ezin duten horiekin?! Agian, zuenak dira...

–Barka, doktore, uztazu... mesedez... uztazu! Baina badakizu, abokatua zara, nik baino hobeto jakin behar zenuke zer den aproposagoa: ukatzea edo ez ukatzea!

–Erabat logikoa, ministro jauna! Abokatua naiz, ez filatelista! Ez naiz arduratzen zigiluak biltzeaz! Ez naiz ez etxejabe, ez ministro...

–Klinikaren batean aztertu behar zintuzkete! Ez dirudi zure hitzen ondorioez jabetzen zarenik! Zer dira gustu txarreko egozpen horiek? Ez dut ulertzen.

–Berrit diotsut, ministro jauna, guztiz arrotzak zaizkit posta-zigiluak, ez naiz inoiz postetxeko funtzionario izan, ez dut sekula zigi-

luekin lan egin. Abokatua naiz, nire agiriak zigilatzen ditut, zerga-zigilua ordaintzen dut, ez dut etxerik eraikitzen zigiluei esker! Agur!

Kaleko antzeko topaldietan, aurrekoa bezain hutsaletan, tinko agertzen nintzen, zentzu edo sen onari jarraitzen nion, aurrez pentsatutako bigarren intentziorik gabe. Von Petretich gaztea ur-jauzipeko urmaelera bota nuenean, ez zen, inola ere, eroaldi bat izan, baizik eta, gorputzaren baino, gizalegearen autodefentsan egindako giza keinu guztiz ulergarria. Mukizu hura, bere burua patrizio probintzialtatz zeukan babo hura, aita jada luxurik handienez eta zeukan ahalmen finantzarioaz goiti bizi izan zitzaiona, saltzaile mentaliterik zekene-neko giro batean zegoen hezia, non apal eta esaneko jokatzeko zuten zor-agirien epemuga hurbiltzean eta ezin sinetsizko harrokeriaz patrikan lau txakur txiki pilatu orduko. Von Petretich hori, zalditeriako ofizial ohia, latifundistekin ehizean ibiltzen zena, niregana hurbildu zen egun batean parkean nengoela. Nenufarren itzalpean, ur-jauzipeko urmaelean, igerian zebiltzan koloretako arrainei begira nengoen; zilar koloreko aire-burbuila zinez txikiak ur gardenera azaleratzen ziren, bertikalki, eta hosto berde eta zapalen ertzetan metatzen, zilarrezko tantatxoak bailiran. Bizkarretik inguratu zitzaidan, gogoan dut; ez zuen ez bostekorik luzatu, ez kapelarik erantzi. Eskuin eskua zigarrokaxaren zilarrezko tapakian zeukala, haren kontra zigarroari kolpe txikiak ematen zizkion bitartean, koloretako arrainen inguruan geratu zen ni baino gutxienez hamabost urte gazteagoa zen iruzurti hura, eta, oina urmaelaren harrizko ertzean pausatu ondoren, modu ironikoan, kasik probokatzaillean, irribarre egin zidan, kostala ala kostala sesio bila dabilen gizonaren pare:

–Zer zabilta urari begira, doktore jauna? Zeure burua hiltzeko pentsamenduetan barneratua dirudizu.

–Ez, koloretako arrain nimitxo horiei begira nengoen! Arrainak ez dira bereziki buru azkarrak. Erreparatu al diezu, inoiz, beirazko akuarioetakoei? Ez dakite beira eta ura bereizten. Norabide berari jarraitzen diote beti ahoarekin horma jo eta ezin dutela beiraz aurrerago igeri egin konturatzen diren arte. Ikasi berri duten hori, ordea, guztiz ahazten dute akuarioaren bestaldeko hormara iristerako. Arrainen inozokeria horrek, jada, eternitate oso bat iraun du...

–Eta ni bertan ito nahi zenuelakoan! Domaæinski jaunak aurrez aurreko baterako erronka bota dizula entzun dut. Ja-jal!

–Erronka egin? Domaæinski jaunak? Niri?

–Zerk izutzen zaitu hainbeste? Domaæinski bezalako filibustero batek, gisa horretako ardandegi-jabe batek ez dio egundaino inori aurrez aurreko baterako desfiorik egin! Ez izan beldur, doktore jaun! Baina agure gose horri aurpegiratu zenizkionak niri aurpegiratu izan bazenizkit, zakurrentzako zigor-sokaz jipoituko zintuzkedan odolusteraino. Domaæinski jaunak, horratik, ez du gertatutakoaren aurrean ezer egingo.

–Eta zuk ez al zenidake aurrez aurreko baterako desfiorik egingo? Ez al zenidake ohore hori egingo? Zergatik ez? Esadazu, mese-dez.

–Ez litzateke ohoragarria niretzat! Zure gisako eroek zakurrentzako zigor-soka merezi dute, ez besterik! Ez zaizu halako satisfioririk zor! *Communard*¹⁵ bat zara!

Zer erantzun hamar-hamabost urtean hainbeste behorren gainean eseritakoari, zer esan, azal lodiko atzealdea salbu, bizi guztian inoiz ahaleginik txikiena egin izanaren beste zantzurik ez zeukan ergel hari? Hogeita bi aldiz zeukan entzuna Valsezko Ametsa¹⁶ baina, gainerakoan, hutsunea zen guztia beragan. Belarrondoko bat eman nion, eta, bai indartsu eman ere, urmaelera erori baitzen koloretako arrainen artera. Festa ederra jarri genuen! Arrapalada batean iritsi ziren inguruko ume, neskame eta baita poliziak ere. Bizipen xelebrea izan zen, inondik ere: zalgurdi batean nengoen konturatzerako, polizien zaintzapean, aurpegira bi aldiz txistu egin zidan goitik behera bustitako gizon batekin. Eraso egingo omen zidan, zalantzarik gabe, ezker eskumuturra hautsi izan ez balu. Aldian-aldian, oihu egiten zuen minez, eta bi poliziak eusten zuten ero arriskutsu bat zela konbentzituta. Garrasiak entzunda, irudipen hori izan nuen neronek ere. Ume eta neskame pila genituen atzetik korrika; azkenean, guztia argitu zen poliziarenean. Mork bere aldetik utzi genuen polizia etxea: berak lehendabizi eta minutu batzuk geroxeago nik, baina zalgurdian biok ere.

[15] Communard: Parisko 1871ko komunaren kide edo jarraitzailea.

[16] Ein Walzertraum: Oscar Strauss-en opereta.

Biharamunean, lekukoak bidali zituen niregana: Bokanovski eta Faltonini. Josteko makinan amerikar lantegi bateko ordezkaria zen lehena; bigarrena, berriz, ez da urte erdi espioitzagatik atxilotu zute-la, eta, gerora ere, topo egingo nuen harekin behin-behineko espe-txealdian, epaiketaren zain nengoela. Istilu gogorra piztu zen lekukoen eta nire artean eta haizea hartzera bidali nituen. Handik hiru egunera, aurrekoen tankerako batek, Floden-Foncière Italo ize-nekoak, gertatutakoagatiko epaiketa-agiria erakutsi zidan, baina hai-zea hartzera bidali nuen bera ere, epaiketa-agiriarekin batera. Triki-mailu inozoak!

–Gauzak bere onetik ateratzen ari zara, jauna – ohartarazi zidan xaboi-lantegiko nagusi Bachmayer jaunak – Ezin diozu egoera zentzugabe honi aurre egin. Jendea mehatxatzen duzu errebolberrarekin, etxeak eraisten eta gizonak uretara botatzen dituzu, bizkarra ematen diezu borondaterik oneneko adiskideei! Gauzak ez dira halal Nora zaramatza bide horrek? Anarkiara? Iraultzara? Hausnar ezazu zerorrek!

Zer erantzun gisa horretako borondaterik oneneko xaboi-fabri-katzaile kontserbadoreari? Atzera biratu edo aurrera segi behar da, norbere bidetik? Esan behar al niokeen ez nik, baizik eta Domaæinski jaunak, bota zuela eskua errebolberrera? Eta ez nintzela ni erailke-tekin harrotu zena, baizik eta, berriro ere, Domaæinski jauna? Eta ez nintzela ni izan inor iraintzen lehena, baizik eta, besterik gabe, beste batzuen jokabide desegokiaren aurrean erreakzionatu nuela? Eta, azkenik, ez nuela von Petretich jauna zakurrentzako zigor-sokarekin mehatxatu, baizik eta alderantziz gertatu zela?

–Ez, zuzendari jauna. Ez dakizu zehatz zer gertatu den! Uste okerretan oinarritu zara! Ez daukat orain xehetasunetan denbora galtzeko asmorik, baina ez dakizu, ezta gutxiagorik ere, benetan zer gertatu den!

–Jainkoagatik! Mola esan dezakezu ezer ez dakidala? Hara: zure emaztea nirearekin izan da bart, negar antsika, eta baita herri guztian bera bezain emakume dohakaberik ez dela esan ere! Ez daki aspaldian zer gertatzen zaizun, zure hobe beharrez zerbait egin beharko litzatekeela uste du. Eta hala pentsatzen dut nik ere, medikutara joan behar zenukeela, edo atzerira bidaiatu, edo atsedean hartu...

–Adio!

Istiluak kalean eta kafetegietan, eskandalua paseoan, liskarra eta zalaparta han eta hemen, baten hitza eta bestearen mezua, jendemultzo honen iritzia, giza talde haren konbikzioa, aholkua batetik eta mehatxua bestetik: emazteak erotzat jotzen ninduela; nire hutsegitea tarteko ezingo nuela kartelean lanean segi; aitagarrebak, botikariak, askotan ukatu ninduela publikoki kafetegietan; egin nezakeen onena medikutara joatea zela; barkazioa eskatu beharrean nengoela eta ondorioei aurre egin beharko niela...

Ikuskizun hari, zirko hari, gero eta erokeria handiagoa zerion, gero eta asaldagarriagoa zen giroa. Aldika, gure kapelak airean hegaka zebiltzala iruditzen zitzaidan, eta oso zaila zela aurreikusten kontu hark zein amaiera izango zuen. Gauza bakarra neukan argi: logikari jarraitu behar nion, logika ez baita inoiz ez fidatzeko moduko bide-erakuslea izan. Guztiz bakarrik nengoen, egia da, baina bakardadea ez da, bere horretan, arrazoirik ezaren erakusgarri.

4. ADIO!

Mahastiko afari osteko hirugarren egunean eskutitz bat bidali nuen kartelera. Gaixorik nengoela jakinarazi nien, eta, medikuak esan zidanez, ez nintzela gai izango "bolada batean" nire eginkizunak betetzeko. Eskutitz lehor eta ofizial hari aspaldiko lagun nuen zirujau batek egindako mediku-agiria erantsi nion. Agirian, apendizitisa neukala irakur zitekeen eta, beharbada, ebakuntza egingo zidatela.

Biharamunean, Marko Javoršek doktoreak hots egin zidan telefonoz. Abokatua zen, ministro ohia, marxista izandakoa baina marxismoaren oinarrietatik ezin urrunago eraikitako gobernu monarkikoan ekonomia departamenduko buru zegoen ministro sozialdemokrata! Javoršek ministro ohia ekonomia aholkulari aritzen zen Domaæinski zuzendari nagusiaren enpresetan eta haren lagun gertukoa zen era berean, baita hainbat zuzendaritza kontseilutako kide ere: zerrategian eta pixontzi lantegian batetik, eta Egiptoko jainkosa mundukoi eta irtirin baten merkataritza marka zeraman lurrin-denda eta drogeria batean bestetik. Marko Javoršek ministro hori, abokatu gisa Marko

Antonio izenez sinatzen zuena, tribuno publiko paregabe eta hizlari trebeenetako baten ospea berekin zituena, aurrez hitzartutako orduan agertu zitzaidan etxera, hamabiak eta bostean puntuan, nire eskutitza kartelera iritsi eta hurrengo egunean:

–Zaude etxean, doktore jauna, hamabiak eta bostean. Han izango nauzu.

Bai horrela gertatu ere! Hamabiak eta bostean nire etxean zen, eta hamabiak eta laurdenetarako erabat argi zegoen kontua. Domæinski jaunaren izenean ordaina exijitu zidan, formalismo guztiekin eta idatziz. Lehendabizi, egindako irainaren damua agertu behar nion, eta, bigarrenik, gertatutakoetan hain leialki oinarrituta esan nituen gezurrak eta gaizki esanak erretiratu behar nituen. Gainerakoan, kargugabetu egingo ninduen erreparorik gabe, epaiketa bidean jartzeaz gain. Marko Antonio ministroaren esanetan, adostasun batera iristea zen onena bi aldeentzat, akordioa erdiestea. Nire eskutitz formalak epaitegietara jotzeko betebeharrak desatseginetik salbuetsiko zukeen Domæinski jauna, eta, horrez gain, komenigarria zen niretzat ere istilu hura modu gizabidetsu eta europar batean amaitzea, hartara aukera izango bainuen behar bezala kargugabetua izateko eta legeak bermatzen zuen kalte-ordaina kobratzeko. Proposatutakoari muzin egingo banio, ordea, epaitegira bidean nengoke, eta, zalantzarik gabe, ikuspegi finantzariotik batera mesedegarriak ez litzaizkidakeen baldintzetan utzi beharko nuen nire lana.

Eskertuko niola Domæinski jaunari halako eskutitzik idazteko asmorik ez neukala esango balio, ezta exijitzen zidan ordaina emateko ere, horixe erantzun nion Marko Antonio ministroari. Nire egitekoetatik modu ez formalean kanporatzeari zegokionez, baita epaitegietara jotzeari zegokionez ere, haren zain edo esanetara geratuko nintzela erantzun nion. Onartu egin nuen kargugabetzea, eta nire kontrako akusazioaren jakitun geratu nintzen. Aferaren alde materiala ez zitzaidan interesatzen!

–Barka, doktore jauna, ez daukat aholkurik emateko asmorik, baina pentsatzen dut ondotoxo ezagutzen dituzula kontu desatsegin honek lekartzakeen lege-ondorioak. Adiskide eta lanbide-lagun garen ez gero, utzidazu esaten nire irudiko asaldatu samar zabiltzala eta, ondorioz, ezin duzula behar bezain objektiboa izan halako erabaki garrantzitsuak hartzeko. Dakizunez, zigor kodeko 299, 300 eta 301

paragrafoetan dago arazoaren muina. Ez dago zalantza izpirik, epaia zure aurkakoa izango da. Domæinski jauna itzal handiko gizona da, gure ekonomiaren ordezkari nabarmenenetakoa, hainbat eta hainbat kondekorazioren jabea hala gurean nola atzerrian, eta abar eta abar... Zertarako galdu denbora eta hitzak? Zure une honetako egoera ez da, ez horixe, inbidia garria; dena dela, hobe duzu ahalik eta erresistentzia gutxieneko erabakia hartzea, eta, modu horretan, afera komenentziaren bidetik ixtea, gehiegi gaiztotzen utzi gabe. Desatsegina zait, nola ez, kontu hau guztia, baina jakizu, nolana ere, nire atxikimendua daukazula. Zure aurrean bitartekari paperean agertzea deserosoa bada ere, iruditzen zait ez daukazula inolako arrazoirik zueganako nire adiskidetasunari susmo txarrik hartzeko, eta arrazoi horrexegatik pentsatzen dut ezinbesteko zaizula jakitea objektiboa den orok bat etorri behar lukeela nirekin egoera balioesteko garaian. Zure erretorika propioaren mende zaudela iruditzen zait, ez daukazula gertakariei zuzenean aurre egiteko indar moralik, ez zarela konturatzeko bizitzan sarri hobea eta sinpleagoa dela gauza bat edo beste irenstea, urduri, nerabeen pare, zehaztasunik gabeko ideietan galtzea baino, modu horretan zure azken aukera alferrik galtzea baino!

–Zuzenbide eta filosofiako gure zazpi mila doktoreen artean, ez dago bakar bat ere aholkatu berri didazuna aholkatuko ez lidakeenik. Lehen ere izan dut zuri pentsatzen dudana adierazteko ohorea, eta ez dakit, egia esan, aurretik esan dizudanari zer erantsi: onartzen dut kargutik bota izana, akusazioren jakitun geratzen naiz eta aurrez esanari eusten diot, bere osotasunean; alegia, Domæinski tipo kriminala dela, hiltzailea, alproja galanta.

–Utzidazu ohartarazten, adiskide, urrunegi iritsi dela zure erretorika! Zehaztasunik gabe ari zara! Zer eman nahi duzu aditzera akusazio horiekin? Ezpain hutseko irainak dira, ez daukate batere funtsik!

–Terrazan gertatutako guztiaren ondoren, kriminalizat daukat tipo hori. Ez dut ulertzen, zer esan nahi duzu zehaztasunik gabe ari naizela diozunean? Domæinski inozo hutsa da ikuspegi moraletik! Non dago zehaztasunik eza?

–Ez zara batere objektiboa, adiskide, hausnar ezazu zure egoeraren inguruan indarrean dauden legeak ahaztu gabe! Kontatu duzuna poesia da, agian, baina ezer zehatza ez, ez du zerikusirik errealitatea-

rekin! Modu horretan ezin da politikarik egin! Zure hitzak gero eta iraingarriagoak dira!

–Horixe polita! “Politika” nola egin behar den erakustera al zatozkit, akaso? Sekula ez naiz politikaz arduratu eta ez daukat inolako asmorik halako umekeriez arduratzeko!

–Zentzu metaforikoan ere existitzen da politika, adiskide! Bizitzan desio ditugun helburuak lortzeko baliatzen ditugun bitartekoak ez ote dira politika? Koefiziente bakarreko trebetasuna da politika: indar errealean koefiziente! Bai jauna! Eta kasu honetan hain dira ahulak zure indarrak ezen, zalantzarik gabe, ezingo baituzu porrota saihestu. Eta norberaren porrotarekin gozatzea drametako neskazarren sufrikario-antsia baino ez da, inola ere ez politika! Politikari gisa, gertatu izan zait egoera batzuk irentsi beharra, makina bat zapo, lohi eta zikinkeria irentsi beharra, batzuetan (ene jainkoa!) baita sua ere. Sinetsiezadazu, latza da gero politikaz arduratu beharra, baina, ikus dezakezunez, inoiz ez diet nire nerbioei eta aldar-teari politika gidatzen utzi, ene adiskidea!

–Eta nora eraman zaitu horrek? Herri-tribuno ohi izatetik alproja eta kriminal baten zerbitzari ipurgarbitzaile izatera? Zure trebetasun politikoaren erakusgarria hori bada, eskerrak ematen dizkizut zure aholku onengatik! Utzidazu esaten, egoera errazte aldera, ederki asko ezagutzen dudala zure erreperitorioa. Aurrez esan niezazuke errexitatu diezadakezun guztia: pertsonak ere izaki bizidunak direla, bizitza nolabaiteko existentzia-borroka dela, nolabaiteko gerra, eta gerra berriz gerra dela, gauzak datozen moduan hartu behar direla, giza inozokeria ahalguztiduna dela, proletarioen maila klase burgesaren mailaren araberakoa dela, naturak ez duela jausirik egiten, horrek geure buruak baino gogorragoak direla eta errealtate horrekin adiskidetzeari komeni zaigula, katu guztiak beltzak direla gauez eta ez duela merezi guztiz bigarren mailakoak diren txikikeriekin itsutzea, jakinik bizitzan, guzti-guztia, produkziara baldintzapetua dagoela. Baina denetan garrantzizkoena zera dela: masarentzat egiten dugula lan, ez gizabanakoentzat, eta ni, nola ez, indibidualista naizela, ez dudala ezer ikusten neure buruagandik haratago, nire burges txikitasun mugatutik harantzago. Hori guztia l’art-pour-l’artismo hutsa dela, aretoko denbora-pasa alfer gogaituentzat, ezinezkoa baita aurrera egitea moral-tasun-prediku indibidualistekin, eta beste hau eta beste

hori... Une honetan ez zait batere interesatzen politika, ulertzen al didazu? Batere ez. Baina norbait dagoeneko politikaria, sozialista, erregezalea eta errepublikazalea izan bada, zu izan zaren bezalaxe, norbait horri ez diot politika leziorik ematen utziko!

–Eta zergatik ez, atrebentzia ez bada?

–*Gentleman* bat naizelako, ez sasipolitikari bat! Haatik!

Marko Antoniok interes handiz begiratu zidan. Ez zen, azken batean, hain tontoa, eta une batean iruditu zitzaidan bazela haren begiradan sinpatiazko distira ezin txikiago bat, kasik ohartezina. Biok isildu ginen. Zutitu eta alde egingo zuela uste nuen, baina ez zen bere onetik atera. Bere zigarro-kaxara eraman zuen eskua, mekanikoki, ministro jaunak.

–Erretzerik bai?

–Bai, jakina.

Zigarroa piztu nahi izan nion baina ez neukan pospolorik eskura. Ministroak ere ez zeukan pospolorik. Zutitu eta ondoko gelako (jangelako) atea ireki nuen, pospolo bila. Nire mugimendu azkar eta us-tekabekoak ezustean hartu zuen ate atzean zegoen Agnes agurgarria, nire emazte kuttuna. Sargunean ezkutaturik, gure elkarriketa zelatzen ari zen.

–Barka! Ez daukagu pospolorik! Ekarrarazi itzazu, mesedez, pospoloak... baita koñaka ere!

Atea itxi eta ministroarengana bueltatu nintzen.

Emaztearekin izan nuen topaldia benetan desatsegina egin zitzaidan, baina, zoritxarrez, ezinezkoa izan zen ezikusiarena egitea edo han zegoela ukatzea. Sorbalda goratu, gelan bizpahiru aldiz gora eta behera ibili, eta atzera nire besaulkira itzuli nintzen, hitzik egin gabe. Neskamea beste atetik agertu zen isil-isilik eta mahai gainean utzi zituen koñaka eta pospoloak ekartzeko erabili zuen zilarrezko banderaja, niri ezkutu antzean baina beldurrez (izu ikaragarri esango nuke) begiratu eta desagertu egin zen, etorri bezain isil. Ez nuen arreta berezirik jarri horretan guztian, baina orduantxe konturatu nintzen lehenago ere antzemanak neuzkala etxeko zerbitzariak niri begira, izua eta errukia nahasian: pitzatua nengoela uste zuten!

Halako egoera batean, norengana jo behar du pertsonak? Medikuntzan, zuzenbidean edo teologian aditu diren gure zazpi mila doktore horietako batengana? Milioi erdi funtzionario edo estatuko langileren artean, horietakoren batengana? Berrehun eta berrogeita hamar ministroren artean batengana, zeintzuen artean batek, hain justu aurrean neukan harexek, marxistatzat zeukan bere burua? Hiriko brontzezko monumentuengana? Trenbideko langileengana? Inprentako langileengana? Aurrean neukanaren estiloko ministro edo predikariengana? Meskameengana? Erotuta nengoela uste zuen nire neskame propioarengana, hau da, Micika-rengana? Prostitutengana? Apaizengana?

–Osasuna, ministro jauna!

–Berdin, adiskide!

Edalontziekin topa egin, koñaka hustu eta zigarro bana piztu genuen. Koñak gehiago zerbitzatu nuen, ministro jaunari lehendabizi eta neure buruari gero, eta, berriro ere, isilunea nagusitu zen. Ezin genuen, biok ere, hitz aproposik aurkitu.

–Barka, ministro jauna, nire galdera nabarmenegia bada, baina zera jakin nahi nuke: zerorrek egin behar al duzu Domaæinski-ren aldeko abokatu-lana nire auzian?

Marko Antonio Javoršek zurtu samar geratu zen. Kolore gorri ilunkarak, more antzekoak, atera zitzaizkion aurpegian eta lepo aldean. Benetakoak iruditu zitzaizkidan, kasik humanoak. Hurkoak bihotzekoa izan dezakeela susmatzen dugunean, heriotzarako hautagai hori nolabaiteko begikotasunez hartzen dugu, oro har.

–Ezta gutxiagorik ere. Nik dakidala, Hugo-Hugo doktoreak izenpetuko du akusazioa.

–Hugo-Hugo doktoreak? Abokatu ona da. Hizlari paregabea, ospe hori dauka behintzat.

–Bai, hala da. Aurkari arriskutsua. Eta nork defendatuko zaitu zu?

–Neroni izango naiz neure buruaren abokatu. Egia esan, ez dut neure burua defendatuko. Nire gain hartuko dut epaia eta ez dut helegiterik aurkeztuko. Kartzela-zigorra beteko dut. Sei edo zortzi hilabeteko espetxealdia kalkulatzen dut, gutxi gorabehera.

Javoršek ministroaren begirada, ziurtasunik gabea eta fidagaitza, lehentxeago Micika neskameak bota zidanaren berdin-berdina zen. Arnasari eutsita begiratzen zidan, eta bere begiradan hurrengo logika irakur zitekeen: "Zer arraio gertatzen da zurekin? Egia ote da burutik nahastua zabiltzalako? Nola liteke, aldez aurreko zantzurik gabe, hogeita lau orduan, modu horretan erotzea?"

Isiltasuna, berriro ere. Beste bi koñak zerbitzatu nituen eta topa egin nuen berriro ministroarekin. Edalontziak hustu eta zilarrezko bandejaren gainean utzi genituen, beste behin. Are koñak gehiago zerbitzatu nuen botilatik: berarentzat lehendabizi eta niretzat gero.

–Eskerrik asko, doktore, baina ezin dut gehiago.

Ministroak botilaren lepora eraman zuen edukazior hatz erakuslea, eta keinu simboliko harekin ukatu zuen txinatar protokoloari jarraiki egin nion azken harrera-keinua. Zutitu eta, tinko, sakon, sarkor eta bero begiratu zidan, zuzen-zuzen begi-ninietara. Asko hurbildu zitzaidan. Hain neukan hurbil, ezen haren artilezko jantziaren ukitua nabaritu bainuen, baita haren hats beroa, koñaka eta tabakoa zerizkiona, nabarmen sentitu ere. "Gizon honek hiru pitxar garagardo edan dizkik, gutxienez", pentsatu nuen nire artean, eta, haren ministro-ahotik zetorren garagardo-kiratsez blaiturik, eskuinera okertu nintzen apur bat, saiheste aldera. Elkarren parean, aurrez aurre, zutiturik egon ginen segundo gutxi batzuk, eta, orduan, beste behin, oso bero, kasik adiskide min moduan, makurtu eta bi besoetatik heldu zidan, haur bati bezala. Izerdituak zeuzkan eskuak, beroak, heze samarrak. Laztandu nahiko banindu bezala besoak ukitu zizkidan eskumuturretatik ukabletaraino, ukabletatik lepauztaietaraino eta lepauztaietatik lepaperaino. Jarraian, ukitu txiki batzuk eman zizkidan sorbaldan, lagunkiro, sinpatiarik minenak eraginda bezala.

–Adiskide maitea, nahita ere ezin dizut ulertu! Eztabaida dezagun kontu hau benetako lagunen moduan! Aurrez aurre! Gizonetik gizonera!

–Nahi al duzu pentsatzen dudana zintzo esatea?

–Jakina, ez dago esan beharrik ere!

–Ez al zara minduko gogoan daukadana esaten badizut?

–Ez horixe, adiskide, ezta hurrik eman ere! Elkarrekiko adiskidetasun zintzo eta konfiantzazkoa soilik izan daiteke giza harremanak irmo eraikitzeko oinarria!

–Orduan, eser zaitez, mesedez.

Besaulkietan jarri ginen, berriro. Zigarroa piztu nuen, eta ministroak nire mugimendu guztiak, baita txikienak ere, begirik kendu gabe zaintzen zituela konturatu nintzen, izaturik eta erne demonio, koñak botila buruan lehertuko ote nion pentsatuko balu bezala.

–Gehiegi erretzen duzu, doktore jauna!

–Ez, ez! Goizeko hirugarren zigarroa da! Dena dela, pentsatzen dudana esateko baimena eman didazunez gero, ez zara minduko zintzotasunez hitz egiten badizut, ezta? Kontua da ezin dudala zurekin “gizonetik gizonera” hitz egin, ez baitaukat inolako konfiantzarik zuregan gizon gisa.

Ministroa, nire harridurarako, ez zen batere larritu. Distira ñimiñoa desagertu egin zen haren begiradan. Lasaitasunez begiratzen zidan, lasaitasun deserosoz, distantzia ezin handiago batetik, klinika mentaletan gaixoak behatzen dituztenean begiratu ohi zaien distantzia berearekin. Une hartan, nire gaineratik zegoen erabat, zentzu guztietan: inteligentziarik apartenaren isla begiradan eta aipatutako kliniketan beharrezkoa den sosegu mentala; bere egiteko zalapartatsua jada aspaldi burutu duen eskinoso zahar eta nekatuaren begirada.

–Gogoan al duzu oraindik eliza ebanjelikoaren inguruan izan genuen elkarrizketa?

–Eliza ebanjelikotik urre? Elkarrizketa bat? Barka baina ahaztua daukat. Ez daukat arrastorik ere zertaz hitz egin genuen! Sentitzen dut benetan, baina ezin dut ezer gogoratu.

–Ziur nengoen ez zinela gogoratuko. Orain zazpi edo zortzi urte izan zen. Detailerik hutsalenak, nola ez, azkar ahazten dira, gauza jakina da hori! Niretzat, gure arteko elkarrizketa hura topaldi ahaztezinak izan zen. Uzten badidazu, lizentzia hartuko dut zuri gertatua gogorarazteko. Baina baldintza batekin, betiere!

–Bai, jakina. Zein da, bada, baldintza hori?

–Baldintza hauxe da: ez nazazu, arren, mediku-begirada samariar horrekin behatu, gaixo batekin bazeunde bezala! Kontuan har ezazu, mesedez, ez naizela gaixo bat, eta kontu honen guztiaren inguruan pentsatzen dudanak ez duela, ezta gutxiagorik ere, ezer patologikotik. Emazteak eta neskameak susma dezakete, nahi badute, erotuta nagoela, baina, Domazæinski-ren afera-arduradun gisa bisita hau egiteko ohorea egin didazula ikusita, jada nire aurkako akusazioa eta epaia mailetan daukazula kontuan izanda (lehen aipatu ditugun Zigor Kodeko 297, 299, 300, eta 301 paragrafoak, hain zuzen), ez al litzateke arrazoizkoa izango zure aldetik nire ezintasun mentalaren inguruko alegazioa atzera botatzea? Izan ere, zer balio du Zigor Kodeko 301 paragrafoan oinarritzen den akusazioak burutik egindako bati zuzendua badago, edo, bestela esanda, ero-iruzurgiletzat jotzen duten gizonari zuzendua badago? Baina, bueltatu gaitezen eliza ebanjelikoaren inguruko elkarrizketara. Ezohiko beroa egiten zuen egun hartan, gure alpepeko hego-haizeak eragiten duen eguraldi zeharo zakar horietakoa. Oinetakoen zolapean urtzen zen asfaltoa, galtzerdietan eta alkandoretan itsasten izerdia, eta emakume usaina ikaragarriko intentsitatez sentitzen zen kaleetan, hainbestearino ezen emakumeen ikastetxe baten pare usaintzen baitzuen herri osoak. Haizeak, astintzen zuenean, hautsezko hodeiak altxatzen zituen. Adarretako hostoek xurgatua zeukaten, jada, sustraietako azken hezetasun-tanta, eta elkar ukitzean nola kraskatzen zuten entzun zitekeen, hostoen artean esklerosia indartu izan balitz bezala. Zuhaitzek, jada, ez zuten benetako gatzainondoan itxurarik. Irinez hautseztatua zirudien pasealekua sorgindua zegoen, hautsez estalia, labapean lurperatua, irin-zakua bezain gris, zikin eta itsaskor. Guztia kuartozko lanpara infernutar batek argizatzen zuen goitik, urdin-pastel koloreko hustasun batetik, erabat zentzugabe, infernuko su egiazkoa bailitzan. Eta hori zen gure hala deitutako udako egun beroaren, beti hain gogotsu itxaroten dugun horren infernu autentikoa...

Halako egun batez egin genuen topo zuhaitzi baten itzalpean, eliza ebanjelikoaren aurrean. Barka lehendabizi beste xehetasun bat ere aipatzen badut; agian, detalle demagogiko bat dela iritziko diozu, edo, akaso, panfleto-usaina hartuko, baina esanahi ikaragarria du niretzat. Egun hartan zukanako izan nuen irudipenari buruzkoa da, eta horrek garrantzi izugarria du zukanako nire konfiantzarik eza ulertzeko: zetazko traje zuria eta zapata zuriak zeneramatzen, marradun

gorbata, zetazko alkandora eta *panama* kapela buruan. Bainatu eta bizarra kendu berria zeunden eta ezagun zenuen lurrun-usaina; dezente gaztea zinen artean, lerdena, bizi-indar handikoa, eta gogotsu egiten zenuen irribarre goizeko lehen zigarroaren ostean, osasuntsu eta kezkarik gabe, hori iruditu zitzaidan behintzat. Hitz bitan: ministro sozialista autentikoa, bere dibidenduen jabe zen eta bere enplegu tinko eta onuragarria, nola ez, kartel kapitalista batean zeukan kargu-gosea, bere harreman sozialak zeuzkana, oraindik ere ibilbide profesional luzekoa, munduan barrena alai, ziur eta garaile zebilena! Gugandik urre, hiru metro sakon eta hirurogeita hamabost zentimetro zabal zen erreten batean, gas-hodiak ezartzen ari ziren langile batzuk. Eliza ebanjelikoaren inguruko arboladia gas-laino ketsu eta higuigarri batek zeukan hartua, eta, behean, lubaki lohitsu haren hondoan, jasanezina izan behar zuen kiratsak dudarik gabe, erdi biluztutako langile haiek bi minuturo igo behar izaten baitzuten lurrazalera arnasteko aire fresko bila, sudurra estaltzeko zeramatzaten hala-moduzko trapu zahar zikin eta lokaztuak kenduz. Sudurrera eramaten zituzten nolabaiteko musuzapi haiek gasaren kirats nazkagarria jasan ahal izateko ziren, hain kirats higuigarria ezen, konparazio baterako, arrautza ustelek anbarren pare usaintzen baitute. Beste edozein zibilizaziotan, babes-maskararen bat jarriko zitzaien sudur gainean bizi arteko lan behartuetara zigorturiko errugabe haiei; gu-rean, ordea, aho inguruan trapu zarpail eta zikin haiek zituztela egina-razten zitzaian lan leku nazkagarri hartan. Errukarri haien egoerak berak baino are zirrara handiagoa egin zidaten eliza ebanjelikoaren inguruko hesian zintzilikatuak zeuzkaten berokiek: Zagorje eta Medjmurje probintzietako nekazarien beroki gastatu eta zertzen haien poltsikoetan tipula-buruak eta ogi-kozkorrak ikus zitezkeen, erdi aterean; eguerdiko hamabiak ziren, bero ezin erreagoa, eta gure inguruko Lazaro berpiztu haiek elixir preziatuenaren tanta baillitza arnasten zuten bero itogarri, usain txarreko, haustu eta itsaskor hura... Elkarri eskua eman ondoren, elizaren hesi-gaineko beroki zarpailetara zuzendu nuen zure arreta, mauka hondatu eta hutsetatik irteten ziren ogi-kozkorren irudi tristea ikus zenezan. Beste zeinahi zibilizaziotan, gas-maskarak emango zizkieten langileei beraien arduradunek, baina hemen, hemen horra nolakoak diren gure proletargoaren aldagelak! Eta beroki zarpail eta zikin horiena gure gizarteko anabasaren beste erakusgarri bat baino ez dal

–Oraindik ere hain sentibera jarraitzen al duzu, doktore? – izan zen eman zenidan erantzuna: Joan den mendeko (hemeretzigarrena) “laurogeiko” hamarkadako erromantizismoa da hori! Lehenik eta behin, errukituta ez diegu langile horiei batere laguntzen, eta, bigarrenik, ez dut haienganako errukirik! Gu baino hobeto bizi dira!

–Nola? Ez dut ulertzen. Nor bizi da “gu baino hobeto”?

–Bada, langileak! Gu bezalako intelektualok, hots, bulegoetako proletariook baino hobeto bizi dira! – erantzun zenidan!... Langile errukarri horiek hemezortzi dinar irabazten dituzte eguneko, behar baino bi aldiz gehiago! Bederatzi dinar nahikoak dituzte beren premia guztiak asetzeko! Guk, ordea, lankide hori, guk ez dugu Europan gure mailako intelektualek irabazten duten batez bestekoaren ehuneko hogeita hamarra ere irabazten! Nolatan errukitu, beraz, balkandarr haragi-puska analfabeto horiekin? Neure buruaz errukitzen naiz, doktore jauna, zutaz errukitzen naiz, baina dohakabe horiez ez! Alai bizi dira, ez daukate premiarik, negu osoa teilatupe epelean igarotzen dute, zurrunka eginez eta hain bere dituzten saltxitxa nazkagarri horiek janean! Ez atsekabetu, arren, langile horiek direla-eta. Hamleten erako jokabidea da hori... Ez dizut ziurtatzen zuk esandakoak zehatz-mehatz aipatu ditudanik, baina, gutxi gorabehera, hala hitz egin zenidan. Sozialista gisa ezagutzen zintudan konbikzioz, ministro sozialista gisa, herri-tribuno gisa, masen aurreko predikari gisa, marxista gisa nolabait esatearren, baina berehala konturatu nintzen, diskrezioz eta inolako asmo txarrik gabe, egoera haren inguruko zure ikuspegia ez zela, hain justu, ehuneko ehunean marxista.

–Eta zer esan nahi duzu horrekin? Zin egin al dut akaso Marxen aurrean? Badira laurogei urte Marxek bere gogoetak idatzi zituela; ni, ordea, gaur bertan ibili naiz borrokan nire zor-agiriak direla-eta! Ez naiz sekula marxista itsua izan, doktore, ez dut, printzipioz, inolako dogmatan sinesten!

–Ni ez naiz inoiz marxista izan, ministro jauna! Beste bat arte!

–Halakoa izan zen gure berriketa orain zazpi urte, eta, geroztik gaurdaino, nik dakidala, ez dugu abagunerik izan, zinez esaldi konbentzional eta hutsaletatik aparte, giza hausnarketa benetako edo itxurazko bakar bat ere elkartrukatzeko, eta orain, derrepentean, gizon moduan zugarako konfiantza betea behar nukeela errepikatzen

didazu, behin eta berriz. Ez dut zuganako konfiantzarik, ezin dut zugan sinetsi, gezurra esango nizuke zugan sinesten dudala esango banizu, eta, nire iritziz, hori bere horretan onartzea da zentzuzkoena...

Javoršek ministroak denbora dezente hartu zuen zigarroa hautsontzian itzaltzeko eta, burua altxa zuenean, berriz ere begiratzeko ohorea egin zidanean, nekatua eta gogaitua zirudien: akiturik zegoen, interesa galduta, eta mota hartako kontu desatseginetan makina bat aldiz parte hartutako azari zaharraren traza hartu nion.

–Eliza ebanjelikoaren aurreko elkarrizketaren zure deskripzioa konbentzitzeko moduko ñabardura sentimentalez beteak badago ere, oso lauso oroitzen dut topaldi hura; zehatzago esateko, zera bakarrik oroitzen dut: zeta gordineko trajez, gazte eta bizi, arranditsu, zure aurrera agertu nintzenekoa. Hori duela zazpi urte gertatu zela diozu, baina, zoritxarrez, gertakariak guztiz kontrakoa adierazten dute: garai hartan oso zorpetua nengibilen eta baita krisi korapilatsu batean murgildua ere: bigarren emazteagandik dibortziatzeko zorian; gogoan dut, gainera, Pazko Astearen ezker giltzurruna erauzi zidatela. Hitz batean esanda: okerrak dira zure usteak. Dena den, ez dut gramofono baten pare errepikatu dituzun hitz guztietatik bakar bat ere ukatuko. Oso litekeena da modu horretan mintzatu izana, esan bide nuen hura bat baitator, orain ere, egungo nire ikuspegiarekin. Ez naiz mukizu bat, ez nago pubertaroan, eta ez naiz, zu bezala, marxismoaren sukarrak lehen kolpean kutsatzen, etxejabe maite hori! Utzidazu, halere, gizonetik gizonera ondorengoak esaten: zure hitz-jario maisetzaila ez da alferrontzi aski nazkatu eta estatus onekoaren nola-baiteko masturbazioa besterik. Papagai baten moduan errepikatzen dituzu, etengabe, esaldi erabat inozo eta beti berberak. Anarkia izurritaren pare bazter guztietara zabaldu zen garaian lapur bati bere buruaren defentsan tiro eman zion gizona kriminalizat hartu? Gizon batenganako konfiantza galdu goiz batean zuhaitzi baten itzalpetik zeta gordineko traje batekin agertu zelako? Zer zentzu dauka horrek guztiak? Ez mintzatu modu horretan, mesedez. Sexu-bizitza kontentagaitzeko neskazahar histerikoaren irudi inozoa ekartzen didazu gogora, inola ere ez norbanako gisa bere duintasun propioaz arduratzen den hiritarrarena!

–Aizu! Informazio bila edo iseka egitera, zertara etorri zara nire etxera? Onartzen dut kargugabetzea, eta, akusazioari dagokionez, jakinaren gainean geratzen naiz. Gainerakoan, ministro jauna, ez daukazu ezer erantsi beharrik! Erdiko atea zeharkatuta irten zaitezke etxetik. Adio!

Zutitu eta danbatekoz itxi nuen jangelako atea.

Armairuaren kontra makurtua, negar-malkotan eta hatz artean musuzapia zeukala, halaxe topatu nuen Agnes emaztea. Iskanbila galanta piztuko zela zirudien arren, uste baino azkarrago bukatu zen dena, eterraren anesthesiapean hagina erauzten digutenean bezala: begiak zabaltzerako, erauzia dago hagina. Melodramatiko samar hasi zen: gure zoriontasuna hondatu nuela, gure haurren etorkizuna hondatu nuela, eta, labur esanda, bizitzan zeuzkan helburu guztiak zapuztu nizkiola. Ezin zuela modu hartan denbora gehiagoan segi, ahal izanda ere ez zuela segi nahi. Alde! Alde!

Mahastiko afaritik emaztearen ultimatumera (alde!, alde!) bost egun igaro ziren. Mahastiko afaria larunbatean izan zen eta eskutitza asteartean bidali nion Domæinskiri. Marko Antoniok asteazkenean ezarri zuen gure topaldi historikorako hitzordua, eta, hurrengo egunean, ostegunean, Agnes eta bion haustura gertatu zen. Igandetik ostegunera bitartean, jokamoldeen arabera bederen, erabat normala zen gure etxeko bizimodua. Guztiok geunden, agian, lehen baino zertxobait atseginago, eta, batik bat, isilago, gorrigo eta mutuago, nahiz eta antzezpenak betiko moduan jarraitu. Plateren eta koilaren txintxin-hotsen artean, burumakur eta begirada urdurien jomugan (“Ikustazue! Gauza arraroak ari dira gertatzen aitarekin, anormaltasun-zantzuak nabari zaizkiol!), ezer pasatu izan ez balitz bezala jokatu nuen emaztearen eta alaben aurrean. Ez baitzen, egia esan, ezer ere gertatu! Antzeztu egin nuen: haien susmoen berri ez baneuka bezala jokatu nuen, alegia, zerbaitek nire oreka espirituala asaldatu (zerbait esatearren) zuelako susmoaren berri ez baneuka bezala. Hala, joko korapilotsu bezain arriskutsuan murgildu ginen, adimenaren mugetan: umeek jakin behar ez zuten baina bazekiten zerbait jakingo ez banu bezala jokatzeko nuen nik, eta umeek, oster, begi-bistakoa zena ez balekitez bezala jokatzeko zuten, hots, sukaldean zerbitzari denek aipatzen zutena eta beren amak zuzenean esan ziena jakingo ez balute bezala: alegia, aitarekin gauza xebreak gertatzen ari zirela

eta eroetxeren batera eraman beharko zutela jakingo ez balute beza-la. Agnes emaztearekin ez nintzen, une hartara arte, aurrez aurre egon; baziren bizpahiru urte aparte lo egiten genuela, kaleko zarata zela-eta patio ondoko logelara aldatu bainintzen. Baina, une hartan, jangelan, mozorroa erantzita bere *burgés txikitasun* mugatuaren duintasun gorenetik mintzatu zitzaidanean, onartzen dut, gainezka egin zidan egoerak: ate atzeko entzuketak eragin zidan urduritasunez, eta, Javoršek ministroarekin izandako elkarrizketarekin amorratu samarturik, behar baino zorrotzago eta logikoago jokatu nuen, behar-bada, emaztearekin. Zilarrezko ezteiak ospatzeko ataritan zegoen gure ezkontza bertan behera geratu zen:

–Mesedez, utzidazu zure hitzak errepikatzen, esan dituzunak laburbiltzeko: nire inguruko guztiak ados jarri zarete azken urtebetean aukera neukan bakoitzean mundu guztia probokatu dudala esateko. Domaæinskik lau gizon tirokatu izana eta ekintza horrekin zazpiehun eta hirurogeita hamazazpigarrenez harrotzea zilegizkoa jotzen duzu, zakur baten pare akabatu ez ninduelako agertu zuen damua ontzat hartzen duzu, baita errebolberrarekin eraso egin zidanekoa ere, eta, bukatzeko, bat zatoz berarekin zakur baten pare ihes egin izan ez banu zakur baten pare garbituko ninduela esaten duenean. Esan berri ditudanetan ados zaude Domaæinskirekin, haren emazte sorgin eta begihandiarekin eta abokatu zitalekin, gure inguruko inozoeekin eta botikari eta alproja guztiekin; alegia, behin pentsatzen nuen hori esan nuelako alkandora hertsagarria ezarri beharko lidaketela uste duten guztiekin! Orain, berriz, ultimumum batekin zatozkit: edo errenditu eta zuen guztien barkazioa erregutu, edo ondorioak aintzakotzat hartu! Zure iritziz, ez da komenigarria ez zuretzat ez gure haurrentzat nire moduko ero baten babespean bizitzea, neurotikoa aztoratu baten babespean bizitzea! Baritonoak zure haurrak hobeto heziko dituela pentsatzen duzu nik baino, ongileekin ere esker gaiztoz jokatzeko pertsonak baino! Hara: Domaæinskik ongi hartu nau beti baina nik txistu egin diot aurpegira! Eskandaluak probokatu ditut parke publikoetan, jendetza handiak bildu dira polizia-etxera eraman nauen zalgurdiari segika, mihia atera diot Florijani zaharrari eta zigiluak ostu izana leporatu Harambašević ministroari! Nire existentzia hondatu dut. Nire ezkon bizitza! Nire haurren zoriona! Eta orain, zu, katramila honen aurrean, ultimumumarekin zatozkit: edota onartu egiten dut erotu egin naizela, baina ez guztiz, baizik eta ehuneko hogeita bos-

tean, eta geratzen zaidan adimenaren ehuneko hirurogeita hamabostarekin damutzen naiz, erdizka bada ere aferu hau guztia zuzendu edo konpontzeko; edota konturatu beharra daukat ez daukadala eskubiderik nire familiaren sosegua eta zoriona mehatxatzen jarraitzeko. Ondo da. Ulertzen dut. Banoa hemendik. Onartzen dut dibortzioa. Eramango dut lotsa hori ere. Ondo pentsatuta, bereziki gustura nago hemendik aurrera *Carmen* entzuteko eta Escamillo mirestekeo operan eseri beharrik izango ez dudalako! Ez larritu! Ez naiz Don Jose! Adio!